INHOUDSOPGAVE

Inleiding

De rapporten 'Toekomst in samenwerking' en 'Op eigen benen' adviseren om over te gaan van project- naar programmafinanciering. De doelstelling van deze vorm van financiering is het bevorderen van een zo groot mogelijke zelfredzaamheid. Volgens het rapport 'Op afstand verbonden' wordt onder programmafinanciering verstaan de globale of projectgebonden Nederlandse bijdrage aan een programma van met elkaar samenhangende concrete activiteiten (deelprojecten), die gezamenlijk een bijdrage leveren aan de programmadoelstellingen. Programmafinanciering is een vorm van financiering waarbij de donor niet betrokken is bij de beslissing over concrete uitvoeringsprojecten, maar zijn middelen beschikbaar stelt op basis van de inhoud van het programma.

Een programma beschrijft een vijfjarig planmatig ontwikkelingsbeleid en projecten die met elkaar in verband staan. Uit deze meerjarenprogramma's worden jaarprogramma's afgeleid voor iedere prioriteitssector.
Aan de hand van deze programma's zullen jaarlijks in onderling overleg afspraken worden gemaakt over het door beide regeringen beschikbaar stellen van financiële middelen. Nederland heeft prioriteit gegeven aan een drietal prioriteitssectoren. Het gaat om prioriteitssectoren waar de Nederlandse regering een gezamenlijk belang van de Koninkrijkspartners ziet en waarbij middels een gezamenlijke inspanning in die sectoren, alle betrokken partijen voordelen hebben en de centrale doelstelling van het samenwerkingsbeleid, het bevorderen van een zo groot mogelijk zelfredzaamheid, dichterbij brengt, t.w.:

- de kwaliteit van het bestuur ('good governance');
- duurzame economische ontwikkeling;
- onderwijs.

Aruba heeft de prioriteitssector 'volksgezondheid' bijgevoegd.

De Fondo Desaroyo Aruba (FDA), beoordeelt de individuele projectdossiers en de allocatie van de middelen over de projecten.
De projecten dienen binnen de meerjaren- en jaarprogramma's te passen. Tevens dienen de projecten een effectieve bijdrage te leveren aan de duurzame economische ontwikkeling. Eveneens, dienen de projecten op elkaar te worden afgestemd om te komen tot een dusdanige aanéénschakeling van projecten dat als het ware een continue bouwstroom op gang komt. De FDA zal de projecten beoordelen op relevantie, haalbaarheid en duurzaamheid.

De overgang van project- naar programmafinanciering is een geleidelijk proces. Door de nadelige koers van de Nederlandse gulden zijn de beschikbare financieringsmiddelen in Arubaanse florins drastisch gedaald. Voor het jaar 2000 is Afl. 28 miljoen voor de verschillende projecten begroot. Door de nadelige koers, is een bedrag van Afl. 18,2 miljoen beschikbaar.

De meerjarenprogramma's zijn tot stand gekomen d.m.v. een tweedaagse workshop van de 'stakeholders' in iedere prioriteitssector. In een later stadium zijn, met hulp van een consultant, verbeteringen aangebracht, vooral m.b.t. meetbare indicatoren waarmee de programmaresultaten kunnen worden vastgesteld. De volgende hoofdstukken behandelen de meerjarenprogramma's van de vier prioriteitssectoren.

Samenvatting

De regeringen van Aruba en Nederland hebben gekozen om programmasteun te geven aan vier prioriteitssectoren, t.w.: volksgezondheid, kwaliteit van het bestuur, duurzame economische ontwikkeling en onderwijs.

Volksgezondheid

Het gezondheidsniveau van de burgers is bepalend voor de kwaliteit van de maatschappij en dus voor het functioneren en de ontwikkeling van het land. Dientengevolge is de volgende ontwikkelingsdoelstelling geformuleerd:

- *een voor iedereen toegankelijke, kwalitatief hoogstaande en betaalbare gezondheidszorg.-*

Gebleken is dat het voorkomen van aandoeningen veel goedkoper is dan het behandelen van de opgetreden ziekte. Hoe beter patiënten zijn ingelicht, hoe minder de vraag naar volksgezondheid. Eveneens, hoe beter een patiënt is ingelicht, hoe meer preventief een patiënt bezig kan zijn en hoe kleiner de kans dat een patiënt gebruik dient te maken van de aangeboden zorgvormen. De meerjarenprogrammadoelstelling is dientengevolge:

- *structurele verbetering van de ziektepreventie binnen de gezondheidszorg.-*

Onder preventie wordt verstaan het voorkomen en het beperken van de gevolgen van ziekten. Preventie kan onderverdeeld worden in primaire[1], secundaire[2] en tertaire[3] preventie.

De activiteiten die uitgevoerd zullen worden om de meerjarenprogrammadoelstelling te bereiken zijn: monitoring en data-uitwisseling; gezondheidsvoorlichting, -bevordering en –opvoeding; preventieve voorzorgsmaatregelen.

Met het uitvoeren van de bovengenoemde activiteiten worden de volgende resultaten nagestreefd:
- de beschikbaarheid van epidemiologische en gezondheidsgerelateerde gegevens is beduidend verbeterd;
- nationale programma’s voor gezondheidsbevordering zijn geformuleerd en functioneel;
- voor een reeks prioritaire aandoeningen zijn screenings- en preventieprogramma’s geformuleerd en functioneel;
- de opleiding, training en management capaciteit in de preventieve zorgsector (hulpverleners en management) is verbeterd;
- de wet- en regelgeving op het gebied van volksgezondheid is adequaat;
- er is een verbeterde infrastructuur (faciliteiten en voorzieningen) teneinde de preventieve zorg optimaal te kunnen verlenen aan de Arubaanse burger;
- de integrale multidisciplinaire zorg is beter afgestemd op de behoefte (tertiaire preventie).

[1] activiteiten die moeten voorkomen dat bepaalde ziekten ontstaan.
[2] het systematisch opsporen van afwijkingen in een stadium waarin nog geen of weinig klachten aanwezig zijn middels o.a. screeningstesten.
[3] de activiteiten die zich richten op het voorkomen en minimaliseren van de verergering van opgetreden ziekten of aandoeningen.

Kwaliteit van het bestuur

Volgens het rapport 'Op afstand verbonden' wordt onder kwaliteit van het bestuur verstaan: het bevorderen van de transparante en verantwoordelijke aanwending van gezag en middelen door de overheid in dialoog met de bevolking. Het hebben van een open dialoog en transparantie in de beleidsvormings- en besluitvormingsprocessen, dienen het probleemoplossend vermogen van de overheid te ondersteunen. De kwaliteit van het bestuur komt het beste tot uiting in de openbare veiligheid en het integer handelen van de overheid, namelijk een kwalitatieve dienstverlening en het afleggen van verantwoording tegenover de burgers. Dientengevolge is gekozen om dit onderwerp te benaderen vanuit drie aandachtsgebieden, t.w.: het overheidshandelen, de rechtshandhaving en de checks en balances.

Als ontwikkelingsdoelstelling is vastgesteld:

- versterking en verhoging van de kwaliteit van bestuur

Voor de drie aandachtsgebieden zijn de specifieke hoofddoelstellingen:

a. Rechtshandhaving

Als programmadoelstelling is vastgesteld:
- de versterking van de rechtshandhavingsketen in aanvulling op de eigen Arubaanse activiteiten, uitgaande van de Koninkrijksnormen.-

b. Checks en balances

Als programmadoelstelling is vastgesteld:
- het bevorderen van transparantie bij de overheid en het afleggen van verantwoording door de overheid aan de burgers.-

c. Overheidshandelen

- *het verbeteren van de kwaliteit van de interne en externe dienstverlening, door de overheid.*

De activiteiten die uitgevoerd zullen worden om de specifieke doelstelling van de *rechtshandhaving* te bereiken zijn:
1) Een reorganisatie van het KPA
2) Twinning Directie Wetgeving met Nederlandse counterpart
3) Uitvoering KIA project

Met het uitvoeren van de bovengenoemde activiteiten worden de volgende resultaten voor de *rechtshandhaving* nagestreefd:

- een beter functionerende KPA;
- een strafrechtelijke wet- en regelgeving die adequaat blijft voor een effectief wethandhavings- en vervolgingsbeleid.
- voldoende celcapaciteit om vertraging in de rechtsvervolging en/ of vroegtijdige heenzending te voorkomen.

Voor wat betreft de *checks en balances*, zullen o.a. de volgende activiteiten verricht worden:

1) Verbeteringen van de financiële personeel administratieve processen, herziening van de bezoldigingsregeling.
2) Uitvoering ICT project/ DIA.
3) Versterking middels twinning: DPO, DDB, ARA, DF, CAD, Landrecherche, Belastingdienst, stages en uitwisselingen.

Met deze activiteiten wil men o.a. als resultaat bereiken dat beschikt wordt over professioneel functionerende diensten, die een effectieve bijdrage leveren aan het beschikbaar stellen van tijdige en betrouwbare informatie en toezicht houden op de naleving van regels en procedures. Bovendien wordt beoogd om als resultaat te bereiken, een effectieve en efficiënte besluitvorming en doelmatige uitvoering van de bedrijfsprocessen.

T.b.v. het *overheidshandelen* zullen o.a. de volgende activiteiten worden uitgevoerd:
- Project Kwaliteit van Dienstverlening;
- Automatisering Belastingdienst;
- Project Bewustwording Integriteit;

Middels het uitvoeren van de bovengenoemde activiteiten zal bereikt worden dat de verlening van diensten geschiedt volgens vastgestelde kwaliteitsnormen en generieke integriteitnormen; dat de informatie-uitwisseling bij overheidsdiensten verbetert, en dat het publiek er betere toegang tot overheidsdiensten en informatie krijgt.

Duurzame economische ontwikkeling

Duurzame economische ontwikkeling is een ontwikkeling die zijn effecten heeft op alle aspecten van de samenleving, zoals het milieu, de infrastructuur, het onderwijs, de volksgezondheid en het toerisme. Dit heeft als gevolg dat de duurzame economische ontwikkeling medebepalend is voor de kwaliteit en het niveau van het leven.
In het meerjarenprogramma 2001-2005 wordt duurzame economische ontwikkeling beschreven als welvaart voor de Arubaanse burgers op lange termijn, in evenwicht met de fysieke en sociale infrastructuur, waarbij het milieu niet wordt aangetast of waar nodig het milieu wordt verbeterd.

Afgeleid van de bovenstaande definiëring van duurzame economische ontwikkeling, is als ontwikkelingsdoelstelling geformuleerd:

- het voeren van een geïntegreerd beleid dat de grondslag vormt voor het consolideren van de economische ontwikkeling teneinde hieraan een duurzaam karakter te geven, alsmede mogelijkheden te scheppen voor nieuwe ontwikkelingen in harmonie met het milieu.-

Van de ontwikkelingsdoelstelling is een meerjarenprogrammadoelstelling afgeleid, met de nadruk op het milieu, t.w.:

- de verbetering van de milieukwaliteit door de oplossing/beheersing van een aantal van de gesignaleerde problemen die een bedreiging voor het milieu vormen. -

T.b.v. de meerjarenprogrammadoelstelling voor wat betreft het milieu zullen o.a. de volgende activiteiten uitgevoerd worden, t.w.:
- monitoringsnetwerk voor lucht en water;
- afvalwaterstructuurplan 1e fase;
- voorlichtingscampagnes inzake milieu;
- integraal kunstbeheer;
- moderniseren van de afvalinzameling en afvalverwerking, 1e fase.

Middels de bovengenoemde activiteiten t.b.v. het milieu, zullen o.a. verschillende resultaten bereikt worden, n.l.:
- een operationeel systeem voor het hergebruik van het afvalwater, een beperking van de lozing in zee, een verbeterde kwaliteit van de zee en stranden, monitoring van de lucht- en waterkwaliteit, en bevordering van het milieubewustzijn.

Onderwijs

Het kernpunt van het onderwijsbeleid is de onderwijsvernieuwing, die gestalte heeft gekregen in een vijftal projecten: Instituto Pedagogico Arubano (IPA), Educacion Professional Basico (EPB), Educacion Professional Intermedio (EPI), Stuurgroep Herstructurering Algemeen Voortgezet Onderwijs (SHA), en Projecto di Innovacion di Enseñanza Preparatorio y Enseñanza Basico (PRIEPEB). De onderwijsvernieuwing is mede gericht op het verhogen van het interne[4] en externe[5] rendement van het onderwijs. Uit de analyses van de 'Labor Force Survey (LFS)', Centraal Bureau voor de Statistiek, 1997 blijkt dat 30% van de werkende bevolking niet meer heeft dan de lagere school opleiding en 49% van de werkende bevolking niet meer dan een Lagere Beroepsopleiding (LBO). Dus in totaal heeft 79% van de Arubaanse werkende bevolking niet meer dan een LBO-opleiding. Eveneens blijkt uit de analyses van de LFS 1997 dat topfuncties primair ingenomen worden door niet op Aruba geboren personen (Amerikanen en Europese Nederlanders). De op Aruba geboren werknemers worden met name aangetroffen in het lager- en middenkader. Een verklaring hiervoor schuilt in de scholingsgraad/het educatieniveau van de betrokkenen. Naar aanleiding hiervan heeft het verhogen van de scholingsgraad van de bevolking een hoge prioriteit.

Bovendien wordt het nodig geacht om aanvullende maatregelen te nemen, gericht op de kansarmen zoals de kinderen met leermoeilijkheden, geestelijk en lichamelijk gehandicapten, buitenlandse kinderen en kinderen van illegale ouders.
De bovengenoemde aspecten in acht nemende, is de volgende ontwikkelingsdoelstelling geformuleerd:

- verhoging van de maatschappelijke weerbaarheid van de Arubaanse bevolking.-

Afgeleid van o.a. de bovengenoemde aspecten van de arbeidsmarkt en de ontwikkelingsdoelstelling zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:

- uitbouw en flexibilisering van het beroepsonderwijs.-

en

- aanvullende voorzieningen voor kansarmen.-

Om de meerjarenprogrammadoelstellingen te bereiken, zal het EPI volledig voltooid worden. Verder, zullen o.a. de leerplicht ingevoerd worden, de meerjarige basisschool met tweetalige instructie, de verbreding van de leerlingenzorg en opvoedingsondersteuningsprogramma's voor ouders.

Met deze activiteiten wordt beoogd om o.a. de volgende resultaten te bereiken:

[4] b.v. kwaliteit schoolsysteem
[5] b.v. scholingsgraad van de bevolking en de (groei)kansen van de Arubaanse werknemers op de arbeidsmarkt.

- steun wordt verleend aan anderstaligen en drop-outs in het huidige onderwijssysteem en in de huidige onderwijssituatie;
- voorbereiding van de invoering van het Papiamento als instructietaal in het nieuwe basisonderwijs wordt afgerond.

1 Volksgezondheid

1.1 Achtergrondinformatie

Huidige situatie van de sector
Er zijn een aantal factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling in de gezondheidszorg, zoals:

- Demografische ontwikkelingen. De Arubaanse populatie is in de periode 1990 tot 1998 met 40% gegroeid. Het betreft met name een toename van immigranten (legaal) in verband met de behoefte aan arbeiders in de toeristische sector en de bouw. Verder dient men rekening te houden met een groep mensen van buitenlandse afkomst, die illegaal op het eiland verblijft. De toename van de eilandpopulatie (legaal en illegaal) gaat gepaard met een toename in het gebruik van de gezondheidszorg.
- Groei van de economie, met name de toeristische sector. De toeristische sector is de belangrijkste inkomstenbron (41,86% in 1998) en is de grootste werkgever op het eiland. De groei van de arbeidsmarkt wordt ook indirect door de ontwikkelingen in de toeristische sector beïnvloed, m.n. in de restaurants, de casino's, het transport, de watersportbedrijven, alsmede in de bouw, de handel, de dienstverlening en de andere sectoren. De bewaking van de volksgezondheid en de controle op de behoorlijke naleving van wettelijke regelingen op dit gebied, zullen door de economische ontwikkelingen (o.a. de toename van het aantal eetgelegenheden) moeten worden geïntensiveerd.
- Groei van het bruto nationaal product (BNP). Het BNP is gedurende de laatste decennia gegroeid. Verwacht wordt dat deze groei zich voort zal zetten tot 2004 en mede als gevolg heeft dat de Arubaanse bevolking in grotere mate om toeristische redenen naar het buitenland gaat. Een mogelijk resultaat van deze ontwikkeling is, het importeren van buitenlandse ziektes waarvoor de gezondheidszorgdiensten gereed dienen te zijn met betrekking tot detectie, bestrijding en preventie van een mogelijke epidemie.
- Vergrijzing van de bevolking. In de periode van 1995 – 1999 is een toename van bijna 22% van het aantal ouderen, die 60 jaar en ouder is, te constateren. Met name het aantal vrouwen, dat 60 jaar en ouder is, is toegenomen. De levensverwachting bij de geboorte (berekend op grond van de volkstelling van 1991) bedraagt 71,10 jaar voor mannen en 77,12 jaar voor vrouwen. Uit bovenstaande gegevens kan men afleiden dat vrouwen langer leven en dat het aantal 'oudere' vrouwen op Aruba is toegenomen. Er moet hierbij rekening gehouden worden met onderzoeksresultaten uit het buitenland, die aangeven dat vrouwen een langere tijd in een ongezonde situatie doorbrengen. Voor de personen die ouder zijn dan 60 jaar, dient men rekening te houden met een grotere kans op ziekte, stoornis, beperkingen en handicaps[1]. Op deze mogelijke toename aan zorgvraag dient de Volksgezondheid voorbereid te zijn.

De 10 meest voorkomende doodsoorzaken in 1998 waren:

1. Hart en vaatziekten (34,7% mannen en 33,3% vrouwen).
2. Kanker (21,8% mannen, met name tractus digestivus[2] en 22,9% vrouwen, voornamelijk borstkanker).
3. Ongelukken
4. Diabetes mellitus (4,6% mannen en 6,7% bij vrouwen), prevalentie: 6-19 jaar 1,7%, 80+ bijna 14%.
5. Acute infecties van de ademhalingswegen
6. Sepsis (infectie)
7. Ziektes van de tractus digestivus
8. Ziektes van de urinewegen
9. Zelfmoord

[1] Stoornis: lichamelijke veranderingen als gevolg van het optreden van de aandoening.
Beperking: Klachten die ontstaan als gevolg van het optreden van de aandoening.
Handicaps: klachten die het individu belemmeren in het uitvoeren van de dagelijkse bezigheden.
[2] Tractus digestivus: buikholte behalve maag en colon

10 Andere redenen.
(Bron: Directie Volksgezondheid. 1999. *Situacion y Indicadornan di Salud pa Aruba)*

1.2 Beleid Volksgezondheid 2001 – 2005

Er zijn enige ontwikkelingen in het gezondheidszorgveld, die van belang zijn voor de verdere ontwikkelingen in de zorg:

1. De Algemene Ziektekostenverzekering (AZV) is op 1 januari 2001 geïntroduceerd. Bij de introductie van de AZV zijn de dienstverbanden tussen de overheid en huisartsen en specialisten vervallen. De hulpverleners dienen dan een contract met de AZV aan te gaan. De directe taken van de overheid in het curatieve deel van de gezondheidszorg komen voor een groot deel te vervallen.
2. De overheid heeft besloten de ambulancedienst over te hevelen naar de Dienst Brandweer. Dit in verband met een personeelstekort, de beperkte carrièremogelijkheden van deze groep binnen de Directie Volksgezondheid, het te behalen nut bij de centralisatie van het meldingspunt voor alle ongevallen en de vermindering van de kosten van de bedrijfsvoering.
3. In het Landslaboratorium is een managementteam ingesteld voor het bewaken en optimaliseren van de bedrijfsvoering. Getracht wordt de kosten te beheersen en de dienstverlening waar nodig aan te passen en/of uit te breiden. Tevens is besloten het Landslaboratorium te verzelfstandigen.
4. Het is voorzien om in de nabije toekomst het Centro Medico Dr. Rudi Engelbrecht aan te passen en uit te breiden tot een zelfstandig San Nicolas Hospitaal. Aangezien de curatieve taken van de overheid afgestoten zijn aan de AZV, is het de bedoeling om deze instantie in de toekomst bij een private c.q. semi-privé instantie onder te brengen.
5. In de beleidsvoornemens wordt het oprichten van een 'Occupational Health Center' aangegeven. Deze privaatrechtelijke rechtspersoon dient zich in de toekomst te buigen over de gezondheid (preventie, monitoring en indien noodzakelijk herintreding) van de arbeiderspopulatie op Aruba. De plannen hiertoe zijn in ontwikkeling.
6. Er zijn plannen om de bestaande PAAZ uit te breiden en in te richten als een Algemeen Psychiatrisch Ziekenhuis (APZ), ter verbetering van de geestelijke gezondheidszorg op het eiland. Dit APZ zal zelfstandig van het huidig ziekenhuis (Dr. H. Oduber Hospitaal) functioneren, het beheer zal gevoerd worden door de Stichting Geestelijke Gezondheidszorg Aruba (SGGA). Het is hierbij de bedoeling dat de SGGA als overkoepelend orgaan voor de geestelijke gezondheidszorg zal optreden. De Sociaal Psychiatrische Dienst, die op het moment onder de Directie Volksgezondheid ressorteert, zal ook door de SGGA beheerd worden.
7. Het particulier initiatief heeft zich de laatste jaren in een enorm snel tempo ontwikkeld. Het gaat hierbij om een diversiteit aan specialismen en rechtspersonen die niet meer uit de Arubaanse gezondheidszorg zijn weg te denken.

Het eiland beschikt over een ziekenhuis, het Dr. H. Oduber Hospitaal, welk door de Stichting Ziekenverpleging Aruba wordt beheerd, en een instantie die met name de ouder- en kinderzorg en thuiszorg regelt, de Stichting Wit Gele Kruis. Deze instanties zijn privaatrechtelijke rechtspersonen. Het onder punt 7 genoemd particulier initiatief behelst met name de solo- en groepspraktijken, maatschappen of kleine laboratoria die over het algemeen aan het reeds genoemd particulier initiatief verbonden zijn. Geconcludeerd kan worden dat een groot deel van de curatieve sector in de gezondheidszorg in particuliere handen verkeert.
De overheid draagt de verplichting de noodzakelijke voorzieningen te treffen om het recht op de gezondheidszorg binnen de aanwezige mogelijkheden te verwezenlijken c.q. te verbeteren. In dit kader is de overheid genoodzaakt het verlenen van adequate zorg en de

kwaliteit van deze zorg te garanderen. Ter realisering van deze taak is de overheid met name actief op de terreinen preventie en controle van de gezondheidszorg (zie bijlage II). Ook de beleidsvorming op macro-niveau is een taak van de Arubaanse overheid.
De grote betrokkenheid van de overheid in de volksgezondheid is waar te nemen in het aandeel van de kosten van de volksgezondheid, die door de overheid wordt gedragen. In 1997 was de Volksgezondheid een van de grootste uitgavenposten op de begroting van de overheid, n.l. 18,5% van de totale overheidsuitgaven.

1.2.1 Knelpunten in de zorg

In het kader van het optimaliseren van de gezondheidszorg zijn o.a. de volgende knelpunten gesignaleerd (zie bijlage 3):

1 Onderzoek naar zorgbehoefte. Er is op het moment gebrek aan een adequaat informatiesysteem op Aruba. Er is geen volledig inzicht in de gezondheidsproblemen van de bevolking, noch in het aanbod en consumptie van de gezondheidsvoorzieningen. De informatie die beschikbaar is, is niet compleet. Op basis van de informatie kan de behoefte aan gezondheidszorg worden bepaald en aan planning op korte en lange termijn gestalte worden gegeven. Een adequaat informatiesysteem is een belangrijke pijler voor de beleidsontwikkeling en is uiterst belangrijk voor de evaluatie van het beleid en de effectmeting.

2 De financiële ontwikkelingen in de zorgsector[3].

2.1 De explosieve kostengroei in de sector, als gevolg van, onder meer:

- De verschillende verzekeringsvormen die naast elkaar op het eiland gehanteerd worden (verschillen in eigen bijdrage, premie, dekkingspakket etc.)
- De overheidsbijdrage aan de zorg is gebaseerd op een open-eind-systeem, wat betekent dat alle kosten achteraf vergoed worden
- De historische ontwikkelingen wijzen op, dat de Arubaanse gezondheidszorg een sterke ontplooiing vertoont van de intramurale specialistische curatieve sector ten opzichte van de andere sectoren in de zorg.
- De overheid en beleidsmakers hebben weinig tot geen instrumenten om de ‘Supplier Induced Demand’ (SID)[4] te controleren.
- Door de kleinschaligheid van Aruba en de financiële ruimte die toegewijd is aan de volksgezondheid, is het niet mogelijk of reëel om alle bestaande of nodige behandelvormen aan te bieden. Voor enkele medische interventies is men aangewezen op het buitenland. De overheid draagt bij in de kosten van de interventie, alsmede de reiskosten en de dagelijkse vergoedingen voor onderhoud en logeerfaciliteiten.

2.2 Een ander aspect is de effectiviteit van de geboden diensten. Zoals elders in de wereld, worden in Aruba zorgvormen aangeboden van welke de effectiviteit (doelstelling, procedures en resultaten) nog niet wetenschappelijk aangetoond is. Dit geldt zowel voor de reguliere geneeskunst als voor diensten die buiten dit circuit plaatsvinden.

2.3 Naast de kosten die in geld kunnen worden uitgedrukt, is er ook sprake van kosten die veroorzaakt worden door ongemak en hinder, de zogenaamde *immateriële kosten*. Hiertoe kunnen worden gerekend de wachttijden, wachtlijsten, de afstand die afgelegd moet worden om de zorgvormen te bereiken etc.

3 De toegankelijkheid van de volksgezondheid.

[3] In de afgelopen twee jaren zijn de kosten van de curatieve sector gestegen met ruim 5,5% per jaar. (Invoeringsverordening AZV, ontwerp, 22 augustus 2000).
[4] Supplier Induced Demand: het overmatig gebruik van zorg op aanraden van een geneeskundige waarbij mogelijk weinig of geen verbeteringseffecten optreden (Donaldson en Gerard, 1993).

3.1 De allocatie van de zorgvormen is niet evenredig over het eiland verdeeld. Teneinde deze zorgvormen voor iedereen redelijkerwijs toegankelijk te maken, dienen enige van deze vormen ook op andere plaatsen bestemd te worden.
3.2 Het huidige curatief zorgaanbod zal aangepast moeten worden aan de moderne behoeften van de Arubaanse populatie. Deze aanpassingen hebben betrekking op automatisering, infrastructuur etc.
3.3 Er zijn een aantal zorgvormen die geheel niet of onvoldoende aanwezig zijn. Als deze zorgvormen kunnen genoemd worden: de geestelijke, gehandicapte, extramurale gezondheidszorg en de zorg voor verslaafden. Als gevolg van dit hiaat in het zorgaanbod vindt er niet genoeg aansluiting plaats met de zorgvraag.

4 De kwaliteit van de zorg.
4.1 Op het eiland zijn er niet voldoende mogelijkheden voor *opleidingen* (nascholing, specialisatie) in de zorgsector op allerlei niveaus.
4.2 Op het moment is er in vele landen een dreigend personeelstekort in de zorgsector. Ook op Aruba is dit probleem aanwezig.
4.3 Een van de peilers van de kwaliteit is de *professionalisering* van de beroepsgroepen. Hiermee wordt gedoeld op het intern creëren van regelgeving, beroepscodes en gedragsnormen.
4.4 Er is behoefte aan om het controleorgaan voor de gezondheidszorg te versterken en te verzelfstandigen. Dit orgaan zal preventief en repressief optreden en heeft als doel de kwaliteit van de geboden zorg te waarborgen. Voor de verdere voortzetting van het traject is van belang dat er eisen, waaraan de zorg minimaal moet voldoen, worden opgesteld.
4.5 Het wettelijk kader van de gezondheidszorg moet gemoderniseerd en aangevuld worden.
4.6 Door de versnippering in de zorg op allerlei niveaus (strategisch zowel als operationeel) is er momenteel geen sprake van een structureel, integraal en samenhangend beleid. Tevens is er behoefte aan lange termijn planning, die zorg moet dragen voor het verwezenlijken van continu, samenhangend en integraal beleid welk adequaat op de zorgvraag aansluit.

Uit de bovenvermelde probleemanalyse kan geconcludeerd worden dat het zorgaanbod in Aruba niet optimaal is.

1.2.2 Andere belangrijke activiteiten

Teneinde de problematiek, die in de vorige paragraaf is beschreven, op te lossen, worden de volgende activiteiten geïmplementeerd:

- De invoering van de Algemene Ziektekostenverzekering (AZV). Beoogd wordt om de meerderheid van de financiële knelpunten te beheersen of op te lossen. Daarnaast speelt dit Uitvoeringsorgaan een belangrijke rol met betrekking tot de toegankelijkheid van de zorg en het waarborgen c.q. verbeteren van de kwaliteit in de zorgsector.
- Het uitbreiden c.q. verbeteren van de zorg in het Centro Medico Rudi Engelbrecht heeft tot doel het verbeteren van de allocatie van de door de overheid geboden zorgvormen.
- Met het verbeteren van de ziekenhuiszorg en het verbeteren van de infrastructuur (automatisering en gebouw) van het Landslaboratorium wordt op een meer adequate wijze aan de zorgbehoeften in de curatieve sector tegemoet gekomen.
- Het opzetten van een Occupational Health Center en het initiëren van een Psychiatrisch Ziekenhuis beogen aanvulling te geven op de onderontwikkeling van enkele zorgvormen.
- Ten aanzien van de kwaliteit van de zorg heeft de overheid een toezichthoudende taak. Ter waarborging van de kwaliteit dienen voorwaarden geschapen te worden. De toezichthoudende taak wordt in samenwerking met het Hoofd Inspectie

Gezondheidszorg Nederland uitgevoerd. Deze samenwerking mondt uit in een gerichte en rechtstreekse ondersteuning van de Inspectie Gezondheidszorg in Nederland (IGZ). Tot de taken van dit orgaan behoren o.a.:

- Doorlichting van de gezondheidsvoorzieningen (medische voorzieningen, apotheken, huisartsen, specialisten, laboratoria, e.a.)
- Algemeen toezicht (d.m.v. inspectiebezoeken en kwaliteitscontroles)
- Herziening van de gezondheidswetgeving en vaststelling van kwaliteitsnormen
- Deskundig advies bij de behandeling van klachten en meldingen
- Ondersteuning bij de evaluatie van opleidingen en beroepsbeoefenaren
- Opzetten van een adequate registratie van beroepsbeoefenaren
- Opleiding van Arubaanse inspecteurs

De meerderheid van de gesignaleerde knelpunten in de sfeer van de kwaliteit, worden door de bovengenoemde activiteiten niet direct aangepakt.

1.3 Definiëring van het programma

De gezondheid van elk individu staat in continue interactie met de maatschappij en de ontwikkelingen daarin. Met andere woorden, het gezondheidsniveau van de burgers is medebepalend voor de kwaliteit van de maatschappij en het niveau van de ontwikkelingen op allerlei terreinen, zoals de economie en het functioneren van het land. In dit kader wordt principieel gekeken naar de kwaliteit van het leven (bijv. participatie van gezonde werknemers aan het werkproces) en de duur van dit leven.
De aanwezigheid van de gezondheid is voor elk individu van essentieel belang en van onschatbare waarde. De grondrechten waarborgen het verlenen van gezondheidszorg aan de burgers. De overheid is, in het kader van de Staatsregeling Hoofdstuk V artikel 23, verplicht de noodzakelijke voorzieningen te treffen om dit recht op de gezondheidszorg binnen de aanwezige mogelijkheden te verwezenlijken c.q. te verbeteren. In het Arubaans gezondheidszorgsysteem is de overheid onlosmakelijk verbonden met het bevorderen van de volksgezondheid en het waarborgen van de kwaliteit van de gezondheidsvoorzieningen.
In het licht van het bovengenoemde en in aansluiting op de beleidsvisie van de minister wordt de volgende ontwikkelingsdoelstelling geformuleerd.

Ontwikkelingsdoelstelling:
Het samenwerkingsprogramma draagt bij aan de Arubaanse beleidsintentie, die zich richt op 'een voor iedereen toegankelijke, kwalitatief hoogstaande en betaalbare gezondheidszorg'.

Deze doelstelling sluit goed aan bij het thema van de Pan American Health Organization (PAHO) *'Health for all by the year 2000'*. Het is van essentieel belang dat de gezondheidszorg voor iedereen *toegankelijk* is. De termen beschikbaarheid, bereikbaarheid en financiële dekking kan men uit deze toegankelijkheid destilleren.
De term beschikbaarheid wijst op het belang van de fysieke aanwezigheid van de zorgdiensten en instellingen. De fysieke toegang tot het zorgaanbod wordt weerspiegeld in de *bereikbaarheid*. Hierbij kan het onder andere betreffen de fysieke afstand van de zorgbehoevende tot de zorg en de aanwezigheid van een communicatiestructuur tussen zorgaanbieder en zorgvrager (telefoon, fax, openingstijden e.a.). Daarnaast is het ook belangrijk dat de zorg voor iedereen uit financieel oogpunt toegankelijk is. Hierbij wordt gedacht aan verzekeringsvormen, eigen bijdrage etc. De zorg dient *betaalbaar* te zijn. De efficiëntie, met de middelen het hoogste nut behalen zonder verkwisting, is een belangrijk aspect in een veld dat geconfronteerd wordt met beperkte middelen en een alsnog groeiende vraag. Vervolgens moet de geboden en betaalde zorg ook het beoogd effect bereiken (curatie, pijnverlichting). Aan het kostenaspect zitten ook niet-materiële aspecten vast, zoals de wachttijd, de afstand voor het verkrijgen van de zorg e.a.. Het uitdrukken van

deze aspecten in geldswaarde blijkt moeilijk te zijn en wordt hierdoor al gauw vergeten. Het belang ervan moet echter onderkend gegenereerd worden. *Kwaliteit* is een aspect dat een belangrijkere rol aan het krijgen is met betrekking tot het bieden van zorg. Het verkrijgen van de gewenste en noodzakelijke zorg van de juiste deskundige is van groot belang. In de gezondheidszorg is het essentieel dat de wensen en behoeften van de patiënt als uitgangspunt dienen. Hierdoor kan de beschikbare zorg doelmatiger en doeltreffender aangewend worden.
Slotsom, geconcludeerd kan worden dat de drie genoemde parameters toegankelijkheid, kwaliteit en kostenaspect onvermijdelijk aan elkaar verbonden zijn en niet afzonderlijk kunnen worden aangepakt of geëvalueerd. Het is de kunst en aan ons de taak om aan deze parameters inhoud te geven voor de Arubaanse situatie en het optimum in deze situatie te bereiken.

In de bijeenkomst ter formulering van het programma die in september 2000 plaats heeft gevonden is voorgesteld om de gelden afkomstig uit de ontwikkelingssamenwerking tussen Nederland en Aruba te besteden aan de preventieve zorg.

Preventieve zorg wordt aangeduid als het achtergestelde kind van de zorg op Aruba. De reeds beschreven ontwikkelingen wijzen op een onevenredige ontplooiing van de zorgvormen op het eiland. Tot de zorgvormen die achterwege zijn gebleven hoort de preventieve zorg.
Bij het uitstippelen van beleid is niet enkel het oplossen van de gerezen problematiek van belang, maar ook het anticiperen op mogelijke problemen speelt een even belangrijke rol. In de gezondheidszorg is dit anticiperen, deze preventie van essentieel belang.
Uit kostenperspectief is gebleken dat het voorkomen van ziekte veel goedkoper is dan het behandelen van het opgetreden ziekte. De investeringen die noodzakelijk zijn voor het aanpassen van de preventieve zorg aan de moderne behoeftes, zijn niet gering. De baten van deze investeringen zijn helaas pas op de lange termijn waarneembaar en meetbaar.
Preventie heeft ook een meerwaarde op sociaal en maatschappelijk vlak. In Aruba wordt reeds aandacht gegeven aan de preventie, denk aan vaccinaties, voorlichting en monitoren van bepaalde ziekteverwekkers. Er is anno 2000 een ruim aantal aandachtsgebieden, dat preventief aangepakt zou kunnen worden. Hierbij kunnen onder andere genoemd worden, de levensstijl en eetgewoontes, de arbeidsomstandigheden en bepaalde aandoeningen en klachten.

Programmadoelstelling:
Structurele verbetering van de (primaire, secundaire en tertiaire) ziektepreventie binnen de gezondheidszorg.

Met het programma wordt gestreefd om de preventie in het algeheel te verbeteren. Dit blijkt uit reguliere middelen. Ongeacht het segment van de preventie, is dit erg moeilijk te financieren. Op het moment is er behoefte, om naast organisatorische en voorlichtingsactiviteiten, de infrastructuur ten bate van het verlenen van preventieve zorg te optimaliseren. De infrastructuur vormt in dit kader een randvoorwaarde om de preventieve zorg effectief, efficiënt en adequaat aan de zorgvragers te kunnen verlenen.

Projecten in de sector van de tertiaire preventie richten zich op doelgroepen van welke de behoefte is gebleken op grond van de maatschappelijke vraag en / of de resultaten van onderzoek. Gedacht kan worden aan drugsverslaafden, extramurale zorg, geestelijke gezondheidszorg, rehabilitatie en de vergrijzingproblematiek.

Zoals reeds aangegeven, kan preventie op verscheidene gebieden toegepast worden. Om duidelijkheid te scheppen in het begrip preventie, worden de volgende definities gebruikt.

Curatie, de ziektebestrijding en behandeling van ziekten
Preventie, die zich richt op het voorkomen van ziekten, het beperken van ziekten en het beperken van de gevolgen van ziekten.

Preventie kan verder onderverdeeld worden in:
- *Primaire preventie*: deze vorm van preventie richt zich op de gezonde mens en omvat activiteiten die moeten voorkomen dat bepaalde ziekten ontstaan. Deze activiteiten kunnen persoonsgebonden en medisch van aard zijn, bijvoorbeeld vaccinaties. De genoemde activiteiten kunnen ook collectief zijn en hebben als doel het teweegbrengen van gedragsveranderingen door middel van bijvoorbeeld gezondheidsvoorlichting en -opvoeding.
- *Secundaire preventie* is het bewust en systematisch opsporen van afwijkingen in een stadium waarin nog geen of weinig klachten aanwezig zijn. In deze fase is voor de betrokken persoon nog geen aanleiding om hulp te zoeken. Tot de interventies die in het kader van de secundaire preventie horen, kunnen genoemd worden de screeningstesten en bevolkingsonderzoek gericht op het opsporen van een bepaalde aandoening. Een bevolkingsonderzoek is opgenomen in de begroting 2001 van de overheid. Deze is reeds goedgekeurd en zal in oktober 2001 van start gaan.
- *Tertiaire preventie* behelst de activiteiten die zich richten op het voorkomen van de verergering van reeds opgetreden ziekten of aandoeningen, alsmede de terugkeer van de aandoening te minimaliseren.

1.4 Resultaten

De resultaten die dit meerjarenprogramma nastreeft kunnen als volgt opgesomd worden:
1. De beschikbaarheid van epidemiologische en gezondheidsgerelateerde gegevens is beduidend verbeterd.
2. Nationale programma's voor gezondheidsbevordering zijn geformuleerd en functioneel.
3. Voor een reeks prioritaire aandoeningen zijn screenings- en preventieprogramma's geformuleerd en functioneel.
4. De opleiding, training en managementcapaciteit in de preventieve zorgsector (hulpverleners en management) zijn verbeterd.
5. De wet- en regelgeving op het gebied van de volksgezondheid is adequaat.
6. Er is een verbeterde infrastructuur (faciliteiten en voorzieningen) teneinde de preventieve zorg optimaal te kunnen verlenen.
7. De integrale multidisciplinaire zorg is beter afgestemd op de behoefte (tertiaire preventie).

Toelichting verwachte resultaten
Ad 1) De gegevens uit epidemiologisch gericht onderzoek, andersoortig onderzoek en data afkomstig van andere instanties zijn essentieel om een integraal beeld te vormen van de gezondheidsontwikkelingen en de behoefte aan zorg in Aruba. In dit kader wordt het belang van onderzoek maar ook van de integratie van bestaande informatiebronnen (instellingen, hulpverleners en overheid) onderstreept. Met behulp van de ingewonnen informatie wordt het beleid ten aanzien van de preventie verscherpt of bijgesteld.
Bij het uitstippelen van het beleid is het van belang inzicht te krijgen in de gezondheidstoestand van de bevolking en de historische ontwikkelingen binnen dit veld. Met name in de gezondheidszorg wordt dankbaar gebruik gemaakt van onder andere mortaliteit- en morbiditeitdata. Bij veranderingen in het gezondheidspatroon kan het beleid met behulp van de verkregen data aangepast of bijgesteld worden. Daarnaast kan adequaat voldaan worden aan de zorgbehoeften van de populatie en kan inzicht verkregen worden in de toekomstige zorgbehoeften.

Ad 2) De activiteiten in het kader van de gezondheidsbevordering zijn geënt op de eigen inspanningen en leefwijzen van mensen, als belangrijke factoren die bepalend zijn voor ziekte en gezondheid. De gezondheidsbevorderende activiteiten hebben hiermee tot doel een gedragsverandering bij het individu tot stand te brengen c.q. een gezonde levensstijl bij het individu te bevorderen. De volgende aspecten zijn van invloed op het menselijk gedrag:

- Maatschappelijke traditie en opvoeding;
- Perceptie, inzicht, kennis en attitude;
- Eigen vaardigheden (waaronder besluitvaardigheid), zelfvertrouwen en competentie;
- Beschikbaarheid van rolmodellen;
- Druk van de sociale omgeving;
- Publieke opinie, en
- Mogelijkheden om een bepaald gedragspatroon te ontplooien.

Karakteristiek voor de gezondheidsbevordering is de planmatige aanpak van de bovengenoemde factoren, de diversiteit en combinatie van de bovengenoemde instrumenten, de nauwe samenwerking met de doelgroep en een zorgvuldige afweging van het gewenste gedrag. Van belang voor deze aanpak is de informatie over de huidige gezondheidstoestand en het bestaande gedrag. De interventies in het kader van de gezondheidsbevordering dienen op deze informatie gefundeerd te zijn. Voor de planning en de implementatie van deze interventies wordt gebruik gemaakt van inzichten uit de communicatieleer, de voorlichtingskunde, de marketing en de organisatieleer.
Zoals in de vorige paragraaf naar voren kwam, is de gezondheidsbevordering een belangrijke interventie bij preventie, middels welke gedragsverandering wordt nagestreefd teneinde een gezonde leefstijl te stimuleren. Afhankelijk van het onderwerp kan het betreffen volks- en groepsgerichte voorlichtingscampagnes (bijvoorbeeld over kanker en voeding) alsmede individuele voorlichting aan de betrokkene. Deze informatie zal in het kader van zowel de primaire als van tertiaire preventie gegeven worden. De doelgroepen voor de activiteiten van gezondheidsbevordering zullen gekozen worden op basis van onderzoeken, maatschappelijke vraagstukken en resultaten voortkomend uit evaluaties van bestaande programma's / projecten.

Ad 3) Afhankelijk van de resultaten van de ingewonnen informatie c.q. de behoefte kunnen screeningsprogramma's opgezet worden (secundaire preventie). Deze screening-programma's geven inzicht in het voorkomen van een bepaalde aandoening, ze verschaffen informatie op basis waarvan erfelijkheids- en / of behandelingsonderzoeken gestart worden en geven de mogelijkheid om de behandeling van de vastgestelde aandoening in een vroege fase te starten. Dit laatste biedt de mogelijkheid om de overlevingskansen van de betrokkene te maximaliseren en / of de mogelijke schade te beperken (tertiaire preventie).
Daarnaast zullen preventieprogramma's opgezet worden. Deze programma's dienen in de behoefte te voorzien en zijn hierdoor gebaseerd op de resultaten van onderzoek. Hierbij kan gedacht worden aan vaccinaties, het fluoride-programma, het uitvoeren van controle op hygiëne en veiligheid e.a. Het classificeren van deze programma's is afhankelijk van het moment en het doel van het invoeren. Bij een implementatie teneinde gezondheidsschade te voorkomen is er sprake van primaire preventie. In het geval dat er reeds schade is opgetreden en het programma wordt ingezet om de opgetreden schade te beperken c.q. terug te dringen is er sprake van tertiaire preventie.

Ad 4) Als randvoorwaarde voor het opzetten, invoeren en succes behalen van de preventieve maatregelen is het noodzakelijk dat het personeel, die de taken moet uitvoeren, daarvoor voldoende opgeleid is. Hierbij wordt gedacht aan de hulpverleners (bijvoorbeeld op het gebied van verslavingszorg, geestelijke- en/of gehandicaptenzorg) die de preventieve taken moeten uitvoeren, alsmede aan het ondersteunend personeel

(management e.a.) dat op indirecte wijze aan het welslagen van het programma moet bijdragen.

Ad 5) Zoals reeds genoemd, is de wetgeving voor de gezondheidszorg toe aan aanpassing c.q. uitbreiding. Dit geldt zeker ook voor de regelgeving, die te maken heeft met de preventie. Hierbij kan o.a gedacht worden aan de Landsverordening Besmettelijke Ziekten.

Ad 6) Voor het optimaal uitvoeren van preventie activiteiten is aanpassing van de huidige infrastructuur noodzakelijk. Hierbij wordt gedacht aan de aanpassing/uitbreiding van gebouwen, het opzetten van een digitaal netwerk enz. Aan deze randvoorwaarde moet voldaan worden ter waarborging van de optimalisering van het preventief zorgaanbod.

Ad 7) Zoals elders in de wereld, wordt de gezondheidszorg door de hulpbehoevenden hoog gewaardeerd. Het verlenen van adequate hulp in de thuissituatie kan het verergeren van de aandoening voorkomen en/of de kans op terugkeer van de ziekte verminderen (tertiaire preventie). Met name ten aanzien van de vergrijzing zal deze zorg bijdragen tot het voorkomen en/of verlichten van gezondheidsklachten in de thuissituatie, waardoor de kwaliteit van het leven van het individu benadrukt wordt. Over het algemeen is een dergelijke vorm van hulpverlening gestoeld op een multidisciplinaire aanpak. Een integrale aanpak is van belang bij de problematiek rondom de vergrijzing, de verslavingszorg en de geestelijke gezondheidszorg.
Teneinde recht te doen aan een integraal zorgaanbod dient de eerste lijnszorg versterkt te worden. Deze versterking kan plaatsvinden door het creëren van zorgvormen (infrastructuur en netwerken) waardoor de toegankelijkheid, betaalbaarheid en de kwaliteit van de gezondheidszorg gewaarborgd worden.

1.5 Activiteiten

De projecten leiden tot de resultaten van het meerjarenprogramma. De projecten behelzen de activiteiten die plaats zullen vinden, teneinde de jaarprogrammadoelstelling te behalen en de beoogde impact op de maatschappij te bereiken, die verwoord is in de ontwikkelingsdoelstelling van het meerjarenprogramma.
Hierna wordt een indicatie gegeven van de thans geïdentificeerde activiteiten die onderdeel uitmaken van het meerjarenprogramma.

a. Gezondheidsbevordering

De gezondheidsbevordering of health promotion richt zich op alle activiteiten, alsmede omgevingsaspecten, die het voor het individu mogelijk maken om te kiezen voor een gezond gedrag. Door middel van interventies wordt getracht het gedrag van mensen te beïnvloeden, met het doel om het gezondheidsprobleem het liefst op te heffen of op zijn minst te verminderen. Hierbij dient rekening gehouden te worden met andere aspecten die van invloed zijn op het gedrag van de persoon, zoals de waarden en de kennis van een persoon.

1) Gezondheidsklachten en de huisarts

Teneinde de bevolking te informeren over gezondheid en ziekte, wordt een informatieboek/-brochure uitgebracht waarin informatie wordt gegeven over klachten, ziekten en in welk geval men wel of niet de huisarts moet raadplegen. Het betreft onder meer:

- Voorlichting inzake de voedingsleer, hygiëne, preventie van ziekten en ongevallen en eenvoudige gezondheidsherstellende maatregelen die door de leek kunnen worden genomen.
- Voorlichting over het verantwoordelijk en bewust handelen van de burger in zowel zijn eigen belang als dat van zijn naaste omgeving, bij het voorkomen van ziekten en de bestrijding van deze, alsmede voorlichting over het welbewust nemen van adequate beslissingen met betrekking tot het inroepen van medische hulp.

Verwacht wordt dat een toename aan informatie, huisartscontacten effectiever zullen verlopen. Uiteindelijk zal de toename aan informatie zich vertalen in een vermindering van de huisartscontacten en een vermindering van de kosten als gevolg van een vermindering van het raadplegen van de hulpverlener bij 'onechte klachten'.
Getracht zal worden het informatieboek aan elk huishouden op Aruba uit te delen.

2) Vaccinaties

Vaccinaties nemen een belangrijke plaats in bij de bescherming tegen infectieziekten. Het vaccinatieprogramma dat door de afdeling Jeugdgezondheidszorg van de Directie Volksgezondheid gevolgd wordt komt overeen met het zogenaamde rijksvaccinatieprogramma tegen enkele kinderziekten (difterie, pertussis, tetanus, poliomyelitis, bof, mazelen, rubella en hemophilus influenza type b).
Op dit moment kent Aruba een vaccinatiegraad van 80%. Dit betekent dat 80% van de basisschoolkinderen het rijksvaccinatieprogramma volledig heeft gekregen.
Voor het optimaliseren van de vaccinatiegraad is het van belang dat de bevolking bewust gemaakt wordt van de voordelen van de vaccinatie. Het project richt zich op het verhogen van de bewustwording van het belang van het vaccineren.

3) Voorlichting en omscholing i.v.m. Dementie

Eén van de gevolgen van de vergrijzing (een toename van 22% ouderen van 60 jaar en ouder in de periode van 1995 – 1999). is een verhoogd risico van dementie.
Het ziektebeeld dementie is de verzamelnaam voor een aantal aandoeningen. De meest belangrijke en meest bekende is Alzheimer. Anno 2000 moet het mogelijk zijn dementie als een maatschappelijk probleem te bespreken en dat de burgers bewust omgaan met de aanwezigheid van dementie. Daarnaast dienen de directe zorgverleners (zowel professionele zorgverleners, als mantelzorg) gesteund te worden met behulp van om- en bijscholingsprogramma's. Deze programma's hebben tot doel, de kennis van de hulpverleners en mantelzorg te vergroten. Hierdoor kan een betere, adequate en tijdige zorgverlening gegeven worden. Daarnaast wordt het decompenseren van de mantelzorg vertraagd c.q. verbannen. Tenslotte zullen als gevolg van deze programma's de symptomen van dementie vroegtijdig gesignaleerd worden, waardoor de behandeling zo effectief mogelijk ingezet kan worden, teneinde het ziektebeeld te vertragen of te stabiliseren.

Dementie zal als thema in de voorlichtingscampagne worden opgenomen en is een onderdeel van de gezondheidspreventie.

Dit project past in het verwachte resultaat nummer 2 (Nationale programma's voor gezondheidsbevordering over gezondheid zijn geformuleerd en functioneel) in het meerjarenprogramma.

De gezondheidsbevorderende activiteiten zijn voor hun succes afhankelijk van de receptiviteit en behoefte van de bevolking in het kader van de onderwerpen gezondheidsklachten en de huisarts, vaccinatie en dementie. Tevens is het van belang dat

er voldoende deskundig personeel aanwezig is voor de implementatie en evaluatie van de activiteiten.

b. Moderniseren van de wetgeving voor preventieve zorg en aanverwante zaken

Ter optimalisering van de preventieve zorgverlening moet de Arubaanse wetgeving geformaliseerd worden. Dit deel van de wetgeving is sinds de Status Aparte niet aangevuld of aangepast.

Voor het moderniseren van de wetgeving is het noodzakelijk een wetgevingsjurist met specialisatie in de gezondheidszorgwetgeving, aan te trekken. Aanvankelijk zal deze jurist een inventarisatie moeten maken van de gezondheidswetgeving van Aruba. Vervolgens moeten ontwerplandsverordeningen worden opgesteld ter wijzigen, aanpassen en vernieuwen (moderniseren) van de wetgeving op het gebied van de preventieve gezondheidszorg. Ook dient een wettelijke grondslag te worden gecreëerd voor een autonome Inspectie. De Inspectie is namelijk de toezichthouder op de kwaliteit van de volksgezondheid en als zodanig is het belangrijk dat dit orgaan tijdig met de juiste instrumenten kan optreden ter bescherming (preventie) van de volksgezondheid.

Voor het behalen van de gewenste resultaten is het noodzakelijk dat:
- Deskundig personeel beschikbaar is
- De desbetreffende wetgeving een prioriteit is van de minister van Justitie
- Voldoende samenwerking is tussen de overheidsinstanties
- Een draagvlak is voor het moderniseren van deze wetten bij het parlement en de regering

c. Het initiëren van integrale en kwalitatief hoogstaande thuiszorg voor diabetici in de thuissituatie

Op het moment wordt de zorg voor de diabetische patiënt met name door de huisarts en de specialist geregeld. Hier is er dus sprake van een zorgkloof: de intramurale, specialistische zorg vs. de thuissituatie door de huisarts. De patiënten hebben toezicht nodig op het monitoren van de aandoening (gevolgen en glucoseniveau) en de medicatietoediening. Het inroepen van professionele hulp geschiedt vaak in een laat stadium, waardoor opnames dikwijls plaats moeten vinden.

Het is de opzet om de leemte tussen de hulp van de huisarts en die van de specialist in te vullen. Zorg gecoördineerd door de wijkverpleging die op maat is, dus de juiste zorg op de juiste plaats door de juiste hulpverlener op het juiste moment. Belangrijk is dat er een multidisciplinaire en interdisciplinaire samenwerking bewerkstelligd wordt, teneinde continue én coherente zorg op maat aan de patiënt te kunnen geven.

Gekozen is om de diabetici als groep te nemen. Deze aandoening is de vierde oorzaak van sterfte op het eiland (Directie Volksgezondheid, 1999).

Het woord thuiszorg verwijst niet naar de thuiszorg als instantie maar de zorg gegeven in de thuissituatie vanuit professioneel optiek, waarbij niet enkel de thuisorganisatie maar juist de samenwerking met andere organisaties en disciplines een rol speelt. Dit project heeft als doel het netwerk, t.w. de samenwerking, de coördinatie en de afstemming van de verschillende disciplines, te ontwikkelen ten bate van de diabetici. Het is de bedoeling dat de diabeet in dit project de centrale rol speelt, waaromheen het netwerk zich vormt, teneinde de adequate hulp door de juiste hulpverlener en op het juiste moment te verlenen.

Activiteiten:
Vormen van een netwerk: het beoogde zorgaanbod dient van multidisciplinaire aard te zijn. Hierbij is het van belang, dat de verschillende zorgvormen op elkaar worden afgestemd en dat er een coherent continu beleid uit deze samenwerking voortvloeit. Het netwerk dient de volgende activiteiten in te houden:
Registratie: het is belangrijk inzicht te krijgen in de omvang en de behoeften van de diabetici in Aruba. Het is belangrijk om zowel kwalitatieve als kwantitatieve data te vergaren.
Opleiding: er is behoefte aan verpleegkundigen, die een post-HBO opleiding tot diabetische verpleegkundige hebben gevolgd. Teneinde de continuïteit te kunnen waarborgen en adequaat de zorgbehoefte tegemoet te komen moeten meerdere verpleegkundigen deze cursus volgen.
Gezondheidsbevorderende activiteiten: opstellen van schriftelijke informatie met betrekking tot diabetes voor de doelgroep en de bevolking.
Invoeren van standaarden en richtlijnen gericht op het zorgproces.

Door middel van de activiteiten van dit project worden de volgende resultaten van het meerjarenprogramma verwacht:

1 De beschikbaarheid en de toegankelijkheid van de aan de epidemiologische en gezondheidsdiensten gerelateerde gegevens is beduidend verbeterd, door de registratie.
2 Nationale programma's voor de gezondheidsbevordering zijn geformuleerd en functioneel, door het verschaffen van informatie aan de doelgroep en de bevolking.
3 De opleiding, training en capaciteit in de preventieve zorgsector (hulpverleners en management) is verbeterd, door het volgen van de post-HBO opleiding tot diabetische verpleegkundigen.
4 De integrale multidisciplinaire zorg is beter afgestemd op de behoefte (tertiaire preventie), door het opzetten van een netwerk, het afstemmen van de zorg en het opstellen van standaarden en richtlijnen.

Voorwaarde voor het welslagen van dit project is de aanwezigheid van samenwerking tussen de betrokken actoren in het veld, teneinde een samenhangende, integrale en kwalitatief hoogstaande zorg voor diabetici te kunnen bieden. Tevens is de aanwezigheid van voldoende deskundig opgeleid personeel een belangrijke voorwaarde.

d. Uitbreiding van de PAAZ

Op dit moment heeft de verblijfscapaciteit van de huidige Psychiatrische Afdeling van het Algemeen Ziekenhuis (PAAZ) het maximum bereikt. De PAAZ is geen gesloten inrichting, waardoor Arubaanse psychiatrische patiënten voor de nodige zorg op het buitenland zijn aangewezen. Daarenboven is er een aanzienlijke groep psychiatrische patiënten (de forensische psychiatrische patiënten en de chollers[5]) die een 24-uurszorg behoeven. Een groot deel van deze patiënten is in de afgelopen jaren in contact gekomen met de justitie. Een mogelijke terugkeer van deze personen in de maatschappij lijkt uitgesloten, daar deze personen een potentieel gevaar blijven voor zichzelf en hun omgeving. De kans op het plegen van delicten en gebruik van verdovende middelen bij terugplaatsing in de maatschappij is zeer groot.

Rekening moet gehouden worden met de bevolkingsgroei van Aruba (40% in de periode van 1990 – 1998), de vergrijzing van de bevolking (22% toename van ouderen van 60 jaar

[5] Het gaat in dit kader om 'zeer moeilijk hanteerbare en behandelbare psychiatrische patiënten met een psychotische aandoening, die langdurig intensieve zorg nodig hebben in een beveiligde omgeving.

en ouder in de periode van 1995 – 1999), de grote toestroom van sociaal economisch zwakke immigranten en het afslanken van de mantelzorg.

Teneinde de verdere decompensatie van de geestelijk zieke patiënten en het aandeel van deze groep in de criminaliteit te voorkomen, te stabiliseren of terug te dringen, dient adequate zorg geboden te worden. In dit verband wordt gedacht om de PAAZ uit te breiden, teneinde de bovengenoemde groep patiënten de nodige 24-uurszorg te bieden, daar curatie voor deze mensen op dit moment niet reëel is. In een dergelijke 24-uurszorg-instelling wordt naar gestreefd om de situatie voor de groep geestelijk zieke personen voor zichzelf en voor hun omgeving beheersbaar en hanteerbaar te maken. Dit project valt onder de tertiaire preventie en is het verwachte resultaat 7 van het meerjarenprogramma.

Het EPI zal een opleiding m.b.t de verslavingszorg verzorgen. Deze opleiding zal twee jaar duren, waarbij de studenten een beroep op de PAAZ kunnen doen als stageplaats en na het afstuderen als werkplaats.

e. Centro Medico San Nicolas (CMRE)

Dit project is reeds in het jaarprogramma 2000 meegenomen. Toentertijd was het project een groot onderhoudsbeurt van het bestaande gebouw en verbetering aan de EHBO-faciliteiten Na een extensieve onderzoek door buitenlandse bouwkundige experts in klinieken is aan de Directie Volksgezondheid en de Stichting Ziekenverpleging Aruba geadviseerd dat gezien de bouwvallige toestand van het bestaande gebouw de verbouwing hiervan geen oplossing zou zijn voor de groeiende behoefte aan medisch-specialistische zorg in San Nicolas en omstreken. Gebaseerd op dit onderzoek en advies zal het project CMRE een nieuwbouw worden. Het project wordt in het jaar 2003 uitgevoerd met de fondsen van het programma 2000 en 2003 (zie financieel overzicht).

Voor het welslagen van het programma 2001 – 2005 is het zeer belangrijk dat er een goede afstemming is van het aanbod op de vraag naar preventieve zorg. Hierbij speelt de communicatie en samenwerking tussen de actoren in de gezondheidszorg een belangrijke rol. Gestreefd moet worden naar een effectieve, efficiënte zorgverlening, waarbij doublures en/of verkwisting minimaal zijn. Om deze ideale zorgverlening tot stand te brengen is een optimale communicatie tussen de actoren een belangrijke factor. Daarnaast moet het commitment bestaan dat de beleidsvoornemens van dit programma daadwerkelijk geïmplementeerd worden. Het commitment geldt voor de actoren in de gezondheidszorg maar ook voor de beleidsmakers, besluitnemers en voor de politiek.

1.6 Logical Framework: Volksgezondheid

	Indicatoren	**Bronnen**	**Aanname(s)**
Ontwikkelingsdoelstelling: Een voor iedereen toegankelijke, kwalitatief hoogstaande en betaalbare gezondheidszorg.	- % specifieke morbiditeit / mortaliteit - toename verwachte levensjaren - % uitgaven van specifieke aandoeningen. - afname wachtperiode - een betere verdeling van de zorgvormen over het eiland	CBS DVG AZV Instellingen en hulpverleners	
Programmadoelstelling: Structurele verbetering van de (primaire, secundaire en tertiare) ziektepreventie binnen de gezondheidszorg.	- Aantal curatieve interventies bij bepaalde aandoeningen - Aantal succesvolle behandelingen bij vroegdiagnostiek	CBS AZV Instellingen en hulpverleners	- De samenhang binnen de zorgsector is verbeterd - Commitment voor het implementeren v.d beleidsvoornemens ten aanzien van preventieve zorg (ook politiek).
Resultaten: 1. Nationale programma's voor gezondheidsbevordering zijn geformuleerd en functioneel	- % morbiditeit bij bepaalde aandoeningen - % beperkingen en handicaps bij enkele aandoeningen - kennis omtrent bepaalde gezondheidbevorderende items.	DVG CBS Instellingen en hulpverleners	De beschikbare data worden gebruikt bij prioriteitsstelling in preventieve programma's
2. Voor een aantal prioriteit aandoeningen zijn screenings- en preventieprogramma's geformuleerd en functioneel.	-Aanwezigheid van screenings- en preventieprogramma's		- De bevolking heeft interesse om te participeren aan de screenings- en preventieprogrmma's - De mogelijkheden van behandeling zijn binnen redelijke grenzen haalbaar

	Indicatoren	Bronnen	Anname(s)
3. De wet- en regelgeving op het gebied van public health is adequaat.	- Regelgeving m.b.t. de preventieve zorg aangepast en vastgesteld.	CBS DVG Dir. wetgeving	
4. De integrale thuiszorg voor diabetici is beter afgestemd op de behoefte (tertiaire preventie)	- Aantal zorgaanbieders - Kosten multidisciplinaire zorg		- De doelgroep dient centraal te staan. - Er is bereidwilligheid bij de hulpverleners om met andere beroepsgroepen aan tafel te zitten en tot een compromis te komen. -Er is draagvlak bij de hulpverleners voor de noodzakelijke multidisciplinaire samenwerking.
5. Er is een verbeterde infrastructuur (faciliteiten) en voorzieningen teneinde de preventieve zorg optimaal te kunnen verlenen aan de Arubaanse burger	Aanwezigheid fysieke infrastructuur		
Projecten: 1. Gezondheidsbewvordering door het ontwikkelen van een informatieboek/brochure en voorlichtingsprogramma's 2. Screening- en preventieprogramma's 3. Onderzoek en integreren van informatiebronnen 4. Modernisering v.d wetgeving voor de preventieve zorg 5. Het ontwikkelen v.e. integrale, kwalitatief hoogstaande thuiszorg diabetici. 6. Uitbreiding PAAZ 7. Nieuwbouw Centro Medico S.N.			

1.7 Evaluatie en monitoring

In het kader van dit meerjarenprogramma dient de evaluatie op de volgende momenten plaats te vinden:

I. Voor de aanvang van de implementatie:

- Bij de identificatie van de problemen vindt een ex-ante evaluatie plaats van het voorgestelde plan.
- Vóór de implementatie wordt ook nagegaan hoe groot de haalbaarheid van het programma is (financieel, materieel, aanwezigheid van 'killing assumptions'[6], enz). Hierbij wordt tevens gekeken naar de kwaliteit van de financiële administratie.

II. Bij de implementatie (gedurende het programma) vinden de volgende evaluatiemomenten plaats:

- *Interne monitoring*[7]: met name de aspecten van de implementatie, uitgevoerd door de programmamanager (DVG), teneinde de direct betrokkenen te informeren omtrent de voortgang van de implementatie
- *Externe monitoring*: de algemene voortgang van het programma wordt bekeken vanuit het institutioneel raamwerk waarin het programma is ingebed (de nota's *Op afstand verbonden, FDA – rapporten, overheidsbegrotingen e.a.*). Deze vorm van monitoren wordt uitgevoerd door het FDA, de overheden van Aruba en Nederland en andere niet direct betrokken organisaties teneinde de voortgang van het programma aan supervisie te onderwerpen.
- *Tussentijdse evaluatie*: dit is een auto-evaluatie om een momentindruk te krijgen, waarbij de procesvoortgang, de organisatie en de structuur worden geschat.
- *Evaluatie van problemen,* een evaluatie die gericht is op het oplossen van een specifiek probleem.

III. Na de implementatie (ex-post evaluatie) fase worden de volgende evaluatievormen uitgevoerd.

- De *finale controle* is een externe evaluatie die de effectiviteit en efficiëntie van het programma dient te schatten. Hieruit resulteren lessen voor de toekomst en kunnen aanbevelingen voor de volgende fase geformuleerd worden. De haalbaarheid en de duurzaamheid van het programma worden ook in deze evaluatie nagegaan.
- De *Impactevaluatie* is een autonome evaluatie met als doel ervaringslessen voor de toekomst na te gaan, de impact op de ontwikkelingsdoelstelling wordt hierbij nagegaan, alsmede de duurzaamheid.
- De *terminale evaluatie* geeft een schatting van de belangrijkste motieven en controleert de kwaliteit van de implementatie van het programma.

[6] Killing assumptions: voorwaarden van dusdanig belang dat het niet tegemoetkomen daaraan de implementatie van het programma bij voorbaat teniet is gedaan.

[7] Monitoring: documentatie van het implementatieproces waardoor management besluiten makkelijker plaats kunnen vinden en aanpassingsactiviteiten plaats kunnen vinden, gebaseerd op ervaring en feedback.

2 Kwaliteit van het Bestuur

2.1 Achtergrondinformatie

In zijn toespraak aan het overlegorgaan voor Caribische Nederlanders op 18 november 2000, heeft de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mr. G. de Vries, de aandacht gericht op de centrale rol die door Nederland in de relatie met Aruba is toegewezen aan de kwaliteit van bestuur en beleid. Ten gevolge is Nederland bereid hervormingen op deze gebieden te ondersteunen. De staatssecretaris pleitte in zijn toespraak voor een hechte samenwerking binnen het Koninkrijk die gebaseerd is op deugdelijk bestuur.

In het rapport van de commissie inzake de toetsing van benoembaarheid van Arubaanse ministers, maart 2000, wordt voorop gesteld dat ingevolge artikel 41, eerste lid, van het Statuut, het Land Aruba zijn eigen aangelegenheden behartigt. Het Statuut draagt bovendien de zorg voor de deugdelijkheid van het bestuur primair op aan de landen van het Koninkrijk. Dit wettigt de conclusie, volgens de commissie, dat iedere vorm van ingrijpen in de statutair vastgelegde verhoudingen bijzonder zorgvuldig moet worden overwogen en ook echt onafwendbaar moet zijn. Artikel 43, tweede lid van het Statuut, bestempelt het waarborgen van de deugdelijkheid van bestuur tot aangelegenheid van het Koninkrijk. De commissie is van mening dat gezien de wijze waarop het Koninkrijk vorm is gegeven, het om een bijzondere bevoegdheid gaat die bedoeld is voor uitzonderlijke situaties waarin het functioneren van het bestuur op een directe en onmiddellijke wijze wordt bedreigd. Volgens de commissie dient gebruikmaking van artikel 43, tweede lid, van het Statuut als een ultimum remedium te worden beschouwd. Zij tekent daarbij aan dat het daarbij niet moet gaan om een incidentele aangelegenheid, maar dat meer algemeen het functioneren van het bestuur in geding moet zijn om ingrijpen te rechtvaardigen. De commissie geeft hierbij als voorbeeld een situatie aan van verwaarlozing door het land van de aan hem opgedragen taak om zorg te dragen voor een deugdelijk functionerend bestuur. Ingrijpen is dan alleen mogelijk als vaststaat dat alle mogelijkheden in het land zelf om de deugdelijkheid van het bestuur in stand te houden, beproefd zijn en niet succesvol zijn gebleken.

Nederland en Aruba hebben in het kader van de uitvoering van de samenwerking tussen de twee Koninkrijksdelen, de afspraak gemaakt dat in de komende jaren op een structurele wijze aandacht aan het aspect van de kwaliteit van het bestuur zal worden besteed. In het eindrapport van de werkgroep Uitvoering samenwerking Nederland-Aruba, ‘Op Afstand Verbonden’, maart 2000 (rapport Biesheuvel), wordt in paragraaf 3.3 aangegeven dat de inhoud van het programma tussen Aruba en Nederland een meerjarig en planmatig geformuleerd beleidskader betreft dat gericht is op de bevordering van een duurzame economische ontwikkeling in Aruba. Naast het realiseren van structurele economische groei wordt ook onder duurzame economische ontwikkeling verstaan, de immateriële en materiële kwaliteitsverbeteringen die de basis vormen voor het bereiken van welvaart op Aruba. Deze multidimensionele benadering van het proces houdt in dat verbeteringen op diverse terreinen moeten worden bereikt, waaronder de kwaliteit van het bestuur (“good governance”).
De commissie Biesheuvel vult vervolgens het begrip kwaliteit van bestuur als volgt in: “*Onder kwaliteit van bestuur wordt verstaan het bevorderen van de transparante en verantwoordelijke aanwending van gezag en middelen door de overheid in dialoog met de bevolking. Van deugdelijk bestuur is sprake wanneer de overheid op rechtmatige en doelmatige wijze beleid ontwikkelt, dat is gericht op vergroting van het menselijk welzijn in de samenleving*”.

De commissie Biesheuvel deelt de mening dat de Arubaanse regering met het rapport Calidad reeds een basis heeft gelegd voor het bereiken en handhaven van de kwaliteit van het bestuur. Het verder ontwikkelen van de kwaliteit van het bestuur zal in de komende periode onderdeel gaan uitmaken van het samenwerkingsprogramma.

De werkgroep ‘Deugdelijkheid van Bestuur’ heeft in het door haar opgestelde rapport Calidad, november 1997, inzicht verschaft in de maatschappelijke context binnen welke het proces voor de verbetering van de kwaliteit van het bestuur in Aruba zich hoort af te spelen. De werkgroep stelt, dat aan de kleinschaligheid die van invloed is op de sociale, politieke en bestuurlijke dynamiek niet voorbij kan worden gegaan. Algemeen geldend is dat de normen van goed bestuur de kernelementen zijn van een democratische rechtsstaat. Goed bestuur en goed beleid dwingen respect af. Goed bestuur staat of valt met de kwaliteit en integriteit van de overheid. Een deugdelijke overheid is één die zich ziet en door de bevolking gezien wordt als dienstbaar aan de samenleving - waar politici niet hun eigen belang voorop stellen - maar dat van de bevolking.

In 1998 is gestart met de uitvoering van het rapport Calidad. Hiermee heeft de Arubaanse Regering belangrijke stappen ondernomen voor de aanvang van een continu proces dat gericht is op de verbetering van de kwaliteit van het bestuur. De implementatie van de aanbevelingen in het rapport is nagenoeg afgerond. De aangereikte wettelijke instrumenten zijn reeds geïntroduceerd of bevinden zich anders in de eindfase van formele behandeling door de ministerraad of de Staten. De adviezen met betrekking tot de ontwikkeling en introductie van (financieel- en personeels-)administratieve instrumenten zijn aangeboden en de nodige voorbereidingen worden getroffen voor de uitvoering van de vernieuwingsactiviteiten. Een belangrijk aspect dat in het rapport wordt belicht betreft de relatie tussen de overheid en de burger. De activiteiten voor de verbetering van deze relatie zullen in het vervolg voornamelijk worden benaderd vanuit de verbetering van de kwaliteit van de dienstverlening van de overheid.

De beleidsprioriteiten voor de sector kwaliteit van het bestuur zijn deels genoemd in het rapport Biesheuvel. Aandacht zal worden gegeven aan de verdere uitvoering van de aanbevelingen uit het rapport Calidad. De nadruk zal daarbij onder andere liggen op:

- de uitvoering van het bewustwordingsprogramma “integriteit”;
- de verbetering van de financieel- en personeelsadministratieve processen;
- de verhoging van de kwaliteit van de dienstverlening van de overheid.

Met de uitvoering van de aanbevelingen uit het rapport Calidad is een stevige basis gelegd waarop voortgebouwd dient te worden in het streven naar de verbetering van de kwaliteit van het bestuur op Aruba.

2.2 Het beleid m.b.t. de kwaliteit van het bestuur

In het onderhavige programma is bij de invulling van het begrip “kwaliteit van bestuur” gehanteerd de aanwijzing van het rapport Biesheuvel, aangevuld met de handreiking van de Raad voor het Openbaar Bestuur in Nederland (de Raad).
De Raad geeft in haar adviesnota inzake de kwaliteit van de overheid antwoord op de vraag wat burgers onder kwaliteit verstaan en hoe zij de kwaliteit van het overheidsoptreden ervaren en beoordelen (Helder als Glas; een pleidooi voor een burgergericht kwaliteitsconcept, juni 2000). De Raad meent het begrip kwaliteit breder te moeten opvatten dan de operationele kwaliteit. De kwaliteit van het openbaar bestuur is in deze zin meer dan alleen efficiency en gebruik- en klantvriendelijkheid bij de levering van diensten

en producten. De kwaliteit van de overheid houdt naast de uitvoering van de dienstverlening ook in het antwoord op de vraag of de overheid het goede doet, of zij de belangen van burgers goed afweegt, of de politieke besluitvorming naar tevredenheid verloopt en of de verdeling van taken en verantwoordelijkheden zorgvuldig geschiedt.

De Raad beschrijft de drie kernfuncties van de overheid als volgt.

- *de overheid beschouwd als verzorgingssysteem: de afwegingsfunctie*.
  De afwegingsfunctie van de overheid heeft betrekking op het door de overheid aggregeren en selecteren van wensen van burgers en het – op basis daarvan – leveren van diensten. Een negatief oordeel over de kwaliteit van de overheid bij deze functie kan worden veroorzaakt door een gebrekkige afweging van belangen, door een discrepantie tussen verwachtingen en realiteit en of door gebrek aan duidelijkheid (communicatie) over deze afweging.
- *de overheid beschouwd als democratisch systeem: communicatie en representatie.*
  Hierbij gaat het vooral om de wijze waarop de afweging wordt gemaakt. In de politieke besluitvorming zijn communicatie en representatie van belang. Er is sprake van tekortschietende kwaliteit wanneer burgers niet voldoende worden betrokken of geïnformeerd bij politieke besluitvorming, wanneer burgers niet voldoende worden geïnformeerd over de resultaten van de besluitvorming en wanneer groepen burgers het idee hebben dat de overheid hen onvoldoende representeert.
- *de overheid beschouwd als rechtsstaat: checks and balances.*
  Hierbij gaat het vooral om de machtenscheiding, de politiek-ambtelijke betrekkingen en het waarborgen van de individuele vrijheid van burgers. Het vertrouwen van burgers in de politiek wordt geschonden en leidt dus tot een negatief oordeel over de kwaliteit door tal van affaires waarbij de verhouding tussen politiek en bestuur onder druk lijkt te staan, door een parlement dat zich verbonden lijkt te hebben met een regeerakkoord en door onduidelijkheid over wat tot het domein van de politiek hoort en wat tot de rechterlijke macht".

Volgens de Raad is voor burgergerichte kwaliteit een overheid nodig die duidelijk, verantwoordelijk en aanspreekbaar handelt. Vanuit het perspectief van de overheid als verzorgingssysteem wordt de kwaliteit van het bestuur beoordeeld aan de hand van de vraag of en hoe de overheid erin slaagt haar uit de verzorgende functie voortvloeiende taken op een adequate wijze te vervullen. Het vertrouwen van de burger in de overheid hangt sterk samen met de kwaliteit van de diensten van de overheid. Hij stelt hogere eisen aan de kwaliteit en de wijze waarop de collectieve voorzieningen worden aangeboden en aangeleverd. Dit heeft niet alleen betrekking op de kwaliteit van de diensten, maar ook op het beleid in zich en het beleidsvormingsproces.
Het Arubaanse beleid voor de kwaliteit van het bestuur sluit aan op het kwaliteitsconcept van de Raad. In de komende tijden zal zowel vanuit de operationele kwaliteit (de mate waarin de dienst voldoet aan de eisen van de gebruiker) als de procesmatige kwaliteit (afwegingsfunctie, communicatie, representatie en check en balances), de verbetering van de kwaliteit van bestuur worden benaderd.

2.2.1 De probleemstelling voor de sector van de kwaliteit van het bestuur

Onder het begrip kwaliteit wordt niet alleen verstaan de operationele kwaliteit, maar ook de kwaliteit van het besluitvormingsproces. Door de hantering van het begrip wordt het terrein dat de kwaliteit van bestuur bestrijkt, zeer breed.

De burger is ontevreden met de kwaliteit van het overheidshandelen. Hij wil een hogere kwaliteit van leven en wonen gegarandeerd hebben. Het is belangrijk dat hij het gevoel heeft van rust, veilig zijn, beschermd zijn en dat zijn rechten worden gewaarborgd. Het afwegen van belangen in het streven naar de bevrediging van dit algemeen gevoel bij alle burgers, ziet men als een kernfunctie van de overheid.
Één van de effecten van globalisering is dat het moeilijker wordt om in onze complexe samenleving het algemeen belang te definiëren en daarmee dus moeilijker om uit te vinden wat de wensen van de burgers zijn. Omdat het besluitvormingsproces bij de overheid heel vaak een interne aangelegenheid is tussen politici en ambtenaren, is het voor de burger niet bekend op welke wijze de verschillende belangen zijn afgewogen. Over de besluitvorming wordt ook niet altijd voldoende gecommuniceerd.
Het bestuur raakt op deze wijze op afstand van de burger en daardoor neemt de ontevredenheid van de burger toe. Uit de media blijkt dat de burger niet overtuigd is dat er in voldoende mate wordt voldaan aan de legitimiteitseis. Naar het parlement wordt soms verwezen als het 'stempel parlement', waarmee wordt bedoeld dat dit orgaan zich in grote mate heeft neergelegd bij het regeerprogramma. Er wordt op een weinig assertieve wijze getoetst of het overheidsbeleid voldoende maatschappelijk draagvlaak heeft c.q. door de doelgroepen wordt gebillijkt.
De burger is mondiger geworden en vraagt om een effectievere overheid. Het is niet langer acceptabel dat hem gezegd wordt dat hij rustig kan slapen. Autoriteit moet steeds opnieuw verdiend worden.
De individualisering en mondiger optreden van de burger zijn de belangrijkste trends die strijdig zijn met de huidige vorm van verantwoording. Er is geen gestructureerde verantwoording over de prestaties. De noodzaak tot betrokkenheid bij het besluitvormingsproces heeft in de laatste jaren geleid tot een veel mondiger geworden 'civil society'. Het meest recentelijk voorbeeld is de massale opkomst bij openbare bijeenkomsten van verschillende doelgroepen om te protesteren over de tekortkomingen ten aanzien van het veiligheidsbeleid. Het gebrek aan integraal beleid is een van de belangrijkste knelpunten binnen de rechtshandhavingsketen, maar niet de enige. Naast de noodzaak tot meer samenwerking(-afspraken) worden tekorten ervaren op het gebied van administratieve ondersteuning door moderne systemen en instrumenten.

Een andere bron van ontevredenheid van de burger heeft te maken met de kwaliteit van de dienstverlening. De dienstverlening van de overheid is ook onderhevig aan de individualiseringstendensen. De mondigere burger neemt geen genoegen meer met opgedrongen standaardproducten, maar wenst meer maatwerk in de zin van gebruik- en klantvriendelijkheid. De laatste tijden wordt via de media, maar ook direct door het bedrijfsleven, de overheid aangesproken op haar serviceverlening. De lange rijen en doorlooptijden alsmede de inefficiëntie bij de vervaardiging van de producten, leidt tot afkeur van het publiek. Recentelijk is door het bedrijfsleven een formele en openbare communicatie opgestart om haar misgenoegen over het gebrek aan kwaliteit van de postbezorgingsdienst en de (debiteuren) administratie van de telecommunicatiedienst te laten horen.

Het rapport Calidad dat als de rode draad door het regeerprogramma loopt heeft en proces op gang gebracht waarbij de integriteit als nieuwe maatstaf van de kwaliteit van het overheidshandelen is geïntroduceerd. In de samenleving bestaat momenteel grote belangstelling voor het integer handelen van de overheid. Deze belangstelling komt o.a. door een aanscherping van de publieke moraal die als eis stelt dat ieder die overheidsmacht uitoefent alleen het algemeen belang te dienen heeft. De overheid moet zodanig geëquipeerd zijn dat zij flexibel genoeg kan reageren op eisen uit haar omgeving die het morele klimaat (de gangbare waarden en normen) bepalen. De overheid baseert zich in

haar beleid op bepaalde keuzen uit waarden en normen. Hierdoor is zij middels haar sturende activiteiten gaan mengen in de waarden en normen van de samenleving. Door dit morele gezag wordt door de samenleving steeds meer eisen gesteld aan de morele verantwoordelijkheid van de overheid voor de maatschappelijke ontwikkelingen. De aandacht is hierdoor gevestigd op de bestuurlijke integriteit van het overheidsmanagement, evenals aan de beroepsethiek van overheidsfunctionarissen.

2.2.2 De oplossingsrichtingen

In de zoektocht naar de oplossingsrichtingen is rekening gehouden met een aantal belangrijke ontwikkelingen c.q. denkwijzen die toegepast kunnen worden om belangrijke resultaten te behalen voor de verbetering van de kwaliteit van het bestuur, namelijk nieuwe communicatiestructuren, gebruikmaking van ICT en de herbezinning over de relatie tussen politici en ambtenaren.

De samenleving middels haar vertegenwoordiging door verschillende maatschappelijke groeperingen heeft met klem de aandacht gevraagd voor een intensieve bestrijding van de criminaliteit. Aan deze stemverheffing zal de overheid gehoor geven door intensief te werken aan de versterking van het justitieel apparaat en in het bijzonder de organisatie van de Politie. De klankbordgroep “Criminaliteitsbestrijding 2001” heeft in haar aanbevelingen voor een intensieve aanpak van de bestrijding van de criminaliteit, onder andere genoemd het op korte termijn doorvoeren van de reorganisatie van het Korps Politie Aruba. Hierbij wordt ten behoeve van de verhoging van het veiligheidsgevoel van de burger, het accent gelegd op de decentralisatiegedachte waarbij ervan uit wordt gegaan van het model van de “Polis di Bario”. Voorts wordt voorgesteld om beter gebruik te maken van technologische mogelijkheden voor de optimalisering van de informatisering en daarmee ook de doelmatigheid in de uitwisseling van gegevens voor het doen van analyses.
Voor de verbetering van de transparantie zal de toegankelijkheid tot de informatie inzake de wet- en regelgeving verbeterd worden middels publicatie hiervan. Een structurele aanpak voor de herziening en modernisering van de strafwet- en strafvordering alsmede relevante regelgeving zoals de LTU, dient bij te dragen aan een doelmatige rechtshandhaving.
Het succes met de bestrijding van criminaliteit i.v.m. de drugshandel in de laatste jaren heeft de capaciteit van het Korrektie Instituut Aruba onder druk gezet. Het verder intensiveren van de strijd tegen de criminaliteit vereist per meteen een oplossing voor het capaciteitsgebrek van de KIA. Het capaciteitsgebrek heeft zowel betrekking op de fysieke infrastructuur en indeling van de opstallen als de organisatorische c.q. personele capaciteit. De inspanning voor de versterking van de rechtshandhavingsketen dient ook de schakel van de uitvoering van de strafmaat in te houden. Een verdere toepassing van de vermindering van de strafmaat om de stroom van gedetineerden op te kunnen vangen wordt door de samenleving niet acceptabel gevonden. Deze systematiek, hoe praktisch dan ook in zijn toepassing, druist regelrecht in tegen het veiligheidsgevoel van de burger.

In de relatie tussen de overheid en de burger zal de toenadering tot de burger voornamelijk benaderd worden vanuit de verhoging van de kwaliteit van de dienstverlening. De producten en diensten van de overheid zijn voor de burger en het bedrijfsleven maar ook voor de overheidsdiensten ondoorzichtig. De klant wordt vaak van het kastje naar de muur gestuurd omdat deze zelf en ook de ambtenaar aan het loket onvoldoende weet hoe het gehele product of de gehele dienst tot stand dient te komen. Laat staan dat de ambtenaar kan informeren over het helpen bij het leveren van producten of diensten waarvoor een andere afdeling verantwoordelijk is. Dit geheel uit zich in een kwalitatief slechte dienstverlening van de overheid aan haar klanten.

Middels de toepassing van ICT mogelijkheden zal een grote sprong in het kwaliteitsdenken van de overheid worden gemaakt. Het één-loket concept bij de overheid maakt onderdeel uit van het ICT-Masterplan voor de Arubaanse overheid. Voor het opstellen van het projectplan van de Vraaggerichte Interactieve Dienstencatalogus (VIND) is voorbeeld genomen van het programma Overheidsloket 2000 van het ministerie van Binnenlandse Zaken van Nederland.
De invoering van VIND is geen pure technische aangelegenheid. De aanwezige informatie bij de overheid dient allereerst goed georganiseerd te worden, zodat VIND met waardevolle, up-to-date informatie wordt gevuld voor zowel de burger en het bedrijfsleven als voor het overheidsmanagement.
De activiteiten m.b.t. de ordening van informatie en beschrijving van producten en service zal plaatsvinden middels interne samenwerking tussen enkele overheidsdiensten en van deze groep met de VNG en in het bijzonder de gemeente Rotterdam.

In het rapport inzake de onderzoeken naar de jaarrekeningen van de Algemene Dienst van het Land Aruba over de dienstjaren 1990-1996, wordt uitleg gegeven van de door de Algemene Rekenkamer van Aruba (de Rekenkamer) geconstateerde tekortkomingen. De onvolkomenheden hadden zowel betrekking op formele als materiële zaken. In zijn aanbevelingen wordt naast het systematisch wegwerken van de gebreken, ook de aandacht verzocht voor de professionalisering van de betrokken administratieve functionarissen. Tevens adviseert de Rekenkamer om aandacht te schenken aan de informatiebehoeften van alle gebruikers van de financiële rapportages.
De rapportages zijn echter een sluitstuk van de (analyse van) de uitvoering van de financiële- en personeelsadministratieve processen binnen het geheel van het administratief apparaat van de overheid. Deze processen zijn vaak ondoorzichtig en zelden beschreven en vastgelegd voor eenduidige interpretatie en toepassing. Door ernstige tekortkomingen in de financiële administratie van de overheid komt het niet zelden voor dat controle en toezicht nauwelijks uitgevoerd kunnen worden.
In het verleden zijn diverse maatregelen genomen voor de verbetering van de financiële administratie en de administratieve organisatie die tot verbeteringen hebben geleid. Echter deze verbeteringsprocessen zijn niet allemaal tot een afronding gekomen en dienen alsnog en met spoed voortgezet te worden.

Nieuwe c.q. verbeterde technieken en systemen zijn geen absolute factoren die succes garanderen. De professionaliteit van het overheidsmanagement en de kwaliteit van het ambtenarenapparaat zijn belangrijke succesfactoren in de toepassing van welk (modern) systeem dan ook. De overheid dient na te streven dat in het geheel van het overheidsapparaat het resultaatsgericht bedrijfsvoeringsconcept wordt gehanteerd en dagelijks in haar handelen tot uiting komt. Het overheidsmanagement dient kwalitatief op peil gebracht te worden zodat in de nabije toekomst de vaststelling en toepassing van prestatie-indicatoren voor het overheidsfunctioneren gerealiseerd wordt. De overheid moet niet alleen kunnen aantonen dat haar strategisch beleid goed afgestemd is op de noodzakelijkheden van de samenleving, maar dat de doelstellingen van al haar onderdelen goed aansluiten op het strategisch beleid dat gevoerd wordt.
Binnen het functioneren van de overheid zal het functioneren van haar management en het ambtenarenkorps onder de loep moeten komen. In dit kader zal ook aandacht besteed moeten worden aan het personeelsbeleid van de overheid.

2.3 De prioriteitenstelling

Criteria voor de vaststelling van prioriteiten en de vastlegging van de prioriteitsvolgorde:

- **Voorkoming van desinvestering**
  Prioriteit wordt gegeven aan de herstart van die activiteiten die de laatste jaren via het systeem van de ontwikkelingssamenwerking zijn gefinancierd.
  Deze activiteiten zullen binnen de eerste twee jaar van het uitvoeringsprogramma tot een afronding komen.

- **Afspraken tussen Nederland en Aruba t.a.v. activiteiten die in het jaar 2000-2001 van start zijn gegaan.**

1. **Reorganisatie Korps Politie Aruba**
   Het betreft een project van tenminste 4 jaren voor de herstructurering van de organisatie.

   a. het projectmanagement wordt in eigen beheer uitgevoerd met ondersteuning van de expertise en deskundigheid van het Korps Politie Amsterdam-Amstelland via een samenwerkingsprogramma.
   b. de onderzoeken naar betere en moderne technieken, instrumentaria en systemen wordt gedaan in eigen beheer met ondersteuning van de overheidsdiensten (DIA, CAD, DirFin, DEZHI, DPO, DBOZ)

2. **Reorganisatie Belastingdienst**
   Momenteel blijven de belastingopbrengsten achter bij de toename van het bruto nationaal product. De reden hiervoor is o.a. dat de huidige informatievoorziening en organisatie binnen de directie belastingen niet adequaat is. Dit programma streeft ernaar om doormiddel van de reorganisatie van de Belastingdienst de belastingontvangsten te verhogen. De doelstelling van dit project is “de Belastingdienst bevorderd dat belastingplichtigen vrijwillig hun fiscale verplichtingen nakomen door tijdigheid en klantvriendelijkheid.
   Het betreft een project van tenminste 3 jaren voor de herstructurering van de organisaties van de belastingdienst: de Ontvanger der Belastingen, de Inspectie der Belastingen en de Inspectie der Invoerrechten en Accijnzen.

   a. projectmanagement geschiedt in eigen beheer van de Directie der Belastingen met behulp van externe expertise en deskundigheid. Er wordt verantwoording afgelegd aan een stuurgroep dat ressorteert onder de minister van Financiën.

   b. de onderzoeken en adviezen m.b.t. nieuwe wet- en regelgeving, technieken en systemen worden in overleg met de overheidsdiensten verricht (DIA, DEZHI, DPO, CAD, Dir. Wetgeving en DirFin)

3. **Uitbreiding capaciteit Korrektie Instituut Aruba**

   Het betreft een project van tenminste drie jaren voor de uitbreiding van de fysieke en organisatorische infrastructuur.

   a. projectmanagement vindt plaats in eigen beheer van de Directie, met behulp van externe expertise en deskundigheid.
   b. de uitvoering van het project vindt plaats in nauw overleg met de betrokken instanties en overheidsdiensten (OM, DOW, DEZHI, Dir.Fin, DPO, DBOZ)

- **De voortzetting c.q. afronding van activiteiten in het kader van de uitvoering van het rapport Calidad, die niet op basis van eerder genoemde criteria aan de orde zijn geweest.**

  - het bewustwordingsprogramma 'integriteit', de 4 fasen: workshops 'bewegen in een glazen huis';
  - onderzoek naar de risicogebieden en samenstellen handleiding nieuwe procedures; contingency plan;
  - integriteitsverlies' (incl. instellen Bureau Integer Handelen); invoeren kaderregeling 'code of ethics';
  - de relatie overheid-burger, met een benadering vanuit de kwaliteit van de dienstverlening.

- **De aandachtsgebieden op basis van het beleid m.b.t. de kwaliteit van het bestuur, die niet onder een der andere criteria zijn onder te brengen.**

  1. **Toepassing van ICT** mogelijkheden ten behoeve van o.a. de bevordering van transparantie en het afleggen van rekenschap en doelmatigheid in het overheidshandelen.
  2. **Ondersteuning bevolkingscommissie Aruba**
     Op het terrein van de interactie tussen de ontwikkeling van de bevolking en de economische en sociale ontwikkeling bestaat op Aruba nog steeds een groot tekort aan gegevens. Naast de problematiek van veroudering en immigratie is bijvoorbeeld weinig bekend over het effect van de huidige bevolkingsontwikkeling op de sociale zorgsector. Andere bevolkingsthema's van welke weinig gekend is, zijn; de positie van de vrouw, het onderwijs, de regionale verschillen in ontwikkeling, gezondheidsvraagstukken enz. Elk van deze thema's is van belang voor het opstellen van de economische en sociale planning, alsmede voor het voeren van een actief bevolkingsbeleid, welke zullen bijdragen tot een betere kwaliteit van het bestuur. De bevolkingscommissie zal de nodige technische samenwerking moeten krijgen om haar taken te kunnen uitvoeren.
     Voor de toepassing van de criteria voor prioriteitenstelling, zie Annex 3

2.4 De drie pijlers van het beleid

Het beleid met betrekking tot de kwaliteit van bestuur steunt op drie belangrijke pijlers: de rechtshandhaving; de checks & balances en het overheidshandelen.

Voorts zijn op basis van de hoofddoelstelling specifieke ontwikkelingsdoelstellingen per aandachtsgebied uitgewerkt.

Ontwikkelingsdoelstelling van het programma 'Kwaliteit van Bestuur'

- de versterking/verhoging van de kwaliteit van het bestuur gericht op de verbetering van de dienstverlening, verantwoording en transparantie binnen de overheid.-

De ontwikkelingsdoelstelling beoogt aansluiting te bereiken op en de bevordering van het sinds 1997 opgestarte vernieuwings- en bewustwordingstraject ten behoeve van het functioneren van de Arubaanse overheid. Het onderhavige programma heeft als doel om middels concrete activiteiten, de aangereikte instrumenten van het rapport Calidad verder kracht te geven en tevens te ondersteunen.

2.5 Logical Framework: Kwaliteit van het bestuur

LF - doelst. / resultaten / projecten	Indicatoren	Bronnen	Aannames/voorwaarden
Ontwikkelingsdoelstelling Versterking en verhoging van de kwaliteit van het bestuur			

Rechtshandhaving

LF – doelst. / resultaten / projecten	Indicatoren	Bronnen	Aannames/voorwaarden
Programmadoelstelling 1 Rechtshandhaving op Aruba verbeterd middels versterking van (sleutel) organisaties in de rechthandhavingsketen. Dit in aanvulling op de eigen Arubaanse activiteiten.	• Aantal geregistreerde misdrijven • Aantal vroegtijdige heenzendingen (in $\sum$ maanden)	• Jaarverslag KPA • Openbaar Ministerie	Onderlinge samenwerking binnen de rechthandhavingsketen Capaciteit Openbaar Ministerie en rechterlijke macht wordt aangepast aan de toegenomen effectiviteit van de KPA
Resultaat 1.1 KPA functioneert beter	• Oplossingspercentage misdrijven • % van de opgemaakte processen verbaal dat door het OM in behandeling kan worden genomen • Aantal surveillance dagen	• Jaarverslag KPA • Openbaar Ministerie • Jaarverslag KPA	
Projecten 1.1 • Reorganisatie KPA			

Resultaat 1.2 Strafrechtelijke wet en regelgeving blijft adequaat voor een effectief handhavings- en vervolgingsbeleid	• Aantal wijzigingen in de strafrechtelijke wet en regelgeving • Aantal gevallen dat OM niet kan vervolgen ten gevolge van tekortschietende wetgeving.	• Directie Wetgeving • OM	
Projecten 1.2 • Uitvoering twinning - Directie wetgeving met Nederlandse counterpart			
Resultaat 1.3 Voldoende celcapaciteit met bijbehorende voorzieningen beschikbaar om vertraging in de rechtsvervolging en / of vroegtijdige heenzending te voorkomen	• Bezettingsgraad	• KIA rapportage	
Projecten 1.3 • Uitvoering KIA project			

Checks & balances

LF – doelst. / resultaten / projecten	Indicatoren	Bronnen	Aannames/voorwaarden
Programmadoelstelling 2 De overheid is beter in staat om op een transparante wijze verantwoording af te leggen.	• Behandeling van rapporten ARA en jaarrekening in de Openbare Vergadering van de Staten. • Publicatie van ARA rapporten en jaarrekeningen op het web • Opvolging aan aanbevelingen CAD en ARA (kwalitatief)	• ARA • ARA • CAD en ARA	• Politieke uitspraak ten aanzien van het gebruik van ARA rapporten in de Staten
Resultaat 2.1 De interne organisatie van de diensten is zodanig ingericht dat hun financiële/personeels administraties beheersbaar zijn.	▪ Bevindingen van de CAD, adviezen voor verbetering en opvolging daarvan. ▪ Tijd benodigd om jaarrekening aan te leveren aan de Staten ▪ Uitkomsten ARA rapporten tav rechtmatigheid en opvolging aanbevelingen	▪ CAD ▪ CAD/ARA ▪ ARA	▪ Overheid is in staat voldoende financieel administratief personeel aan te trekken en middelen aan te wenden om achterstanden weg te werken
Projecten 2.1 ▪ Verbetering van de financieel personeel administratieve processen ▪ Herziening Bezoldigingsregeling ▪ ICT project / DIA ▪ Versterken DPO middels twinning met Gemeente Rotterdam ▪ Twinning relatie DDB – gemeente Rotterdam ▪ Stage- en uitwisselingsregeling			• Kantoorautomatisering Directie Financien uit andere Bron gefinancierd

LF – doelst. / resultaten / projecten	Indicatoren	Bronnen	Aannames/voorwaarden
Resultaat 2.2 Versterken van de diensten met belangrijke rol binnen het ambtelijk apparaat met een controlerende functie	▪ Aantal vernieuwingstrajecten gezamenlijk uitgevoerd met een twinning relatie component	▪ Deelnemende diensten	▪ Directie financiën wordt gerekend tot de controlerende diensten
Projecten 2.2 • Versterking ARA, middels Twinning met Algemene Rekenkamer Nederland ▪ Twinning Directie Financien ▪ Twinning CAD ▪ Twinning Landsrecherche ▪ Twinning Belastingdienst ▪ Stage en uitwisselingsregeling			• Counterparts moeten aanwezig zijn bij de diensten, die aanspraak willen maken op de mogelijkheid tot het uitvoeren van twinning projecten

Overheidshandelen

LF – doelst. / resultaten / projecten	Indicatoren	Bronnen	Aannames/voorwaarden
Programmadoelstelling Kwaliteit van de interne en externe dienstverlening door de overheidsdiensten verbeterd	• Klanttevredenheid intern en extern • Uitkomsten ARA rapporten tav integriteit	• Klanttevredenheid uitgevoerd in het kader van het project kwaliteit van dienstverlening • ARA rapporten	• ARA onderzoek wordt herhaald
Resultaat 3.1 Verlening van diensten geschiedt volgens vastgestelde kwaliteitnormen en generieke integriteitnormen	• Aantal diensten dat werkt met code of ethics en beschikt over een vertrouwenspersoon • Doorlooptijd van de gevraagde documenten / vergunningen bij die diensten die een kwaliteitsysteem hebben ingevoerd	• DPO • Diensten zelf / coördinatie DPO	
Projecten 3.1 • Kwaliteit van dienstverlening • Automatisering belastingdienst • Bewustwording Integriteit			

LF - doelst. / resultaten / projecten	Indicatoren	Bronnen	Aannames/voorwaarden
Resultaat 3.2 Betere interne informatie uitwisseling en benutting bij de overheidsdiensten	• Het aantal informatie producten, diensten, services aangeboden aan overheidsdiensten al dan niet via het WAN	• DIA • CBS	
Projecten 3.2 • Project Bevolkingscommissie ▪ ICT project / DIA			
Resultaat 3.3 Publiek heeft een betere toegang tot overheidsdiensten en informatie	Aantal hits op website Aruba Government • Het aantal overheidsdiensten dat via het virtuele 1-loket hun producten aanbieden • Het aantal rapporten aangevraagd door het publiek	Systeembeheerder DIA (teller op website) Systeembeheerder DIA CBS	
Projecten 3.3 • ICT project / DIA • Kwaliteit van dienstverlening • Project Bevolkingscommissie			

2.6 Evaluatie en monitoring

De interne evaluatie
De evaluatie en monitoring van de projecten die in het kader van het meerjarenprogramma worden uitgevoerd zullen aan het volgende evaluatieschema en de monitoringssystematiek worden onderworpen.

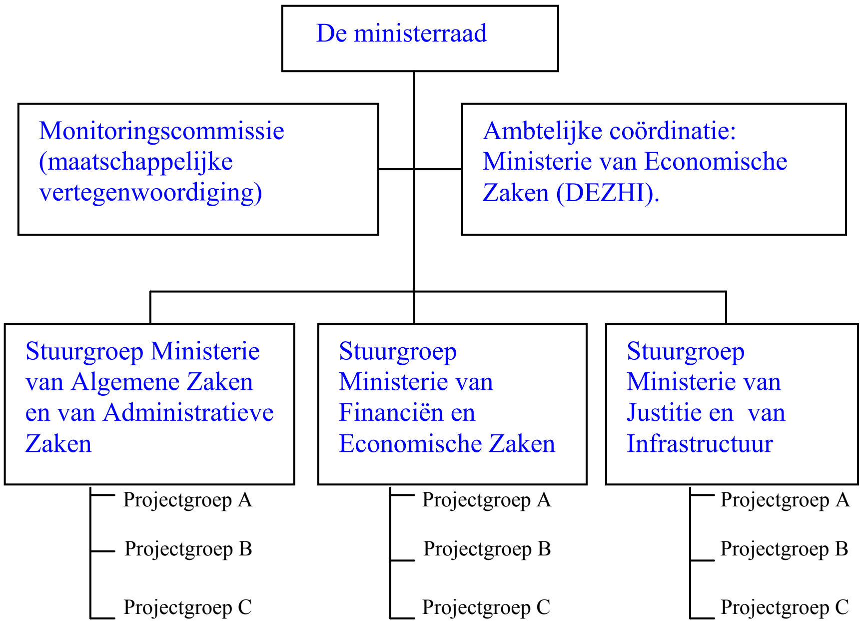
Een projectgroep van de betrokken dienst of een interdienstelijke projectgroep rapporteert periodiek aan een commissie van toezicht of een stuurgroep van het verantwoordelijke ministerie, die toezicht houdt op de uitvoering van het project ten aanzien van de efficiëncy en effectiviteit, alsmede zorgdraagt voor de coördinatie tussen het betreffend project en andere projecten c.q. veranderingstrajecten en de afstemming tussen de uitvoering van het project en het beleid van de regering. De commissie of stuurgroep legt periodiek verantwoording af aan de ministerraad over de voortgang van het project in het algemeen. Het ministerie van Economische Zaken, middels de Directie Economische Zaken draagt, voor zover nodig, zorg voor de ambtelijke coördinatie (goedkeuring van voorstellen, aanbieding van projectdossiers en tussentijdse rapportages). Een monitoringscommissie bestaande uit een vertegenwoordiger van de minister van Algemene Zaken, een vertegenwoordiger van de werkgeversorganisatie en een vertegenwoordiger van de werknemersorganisatie, verschaft gevraagd en ongevraagd advies aan de ministerraad inzake de voortgang van de uitvoering van de projecten.
Er wordt minimaal halfjaarlijks, jaarlijks en aan het eind van de uitvoering van het project, schriftelijk gerapporteerd. Tussendoor dient tenminste een keer per maand een mondelinge rapportage plaats te vinden en naar noodzaak kan de ministerraad of de commissie van toezicht/stuurgroep zowel mondelinge als schriftelijke rapportages opvragen.

In de halfjaarlijkse, schriftelijke, rapportages worden de volgende eisen aan een evaluatie gesteld.

- Efficiëncy en effectiviteit t.a.v. de activiteiten.
- Resultaten van afgeronde implementatieonderdelen en de relatie met nog uit te voeren activiteiten.
- De "return on investment' van afgeronde implementatieonderdelen in relatie tot de doelstelling van het project.
- De reële planning voor de volgende faseringen, alsmede de motivering voor de afwijkingen van de startplanning.
- De toets, dat aan de (rand)voorwaarden voor de uitvoering van het project voldaan zal worden.
- De motivering van afwijkingen tussen de geraamde kosten en realisatie van kosten, zowel boven als beneden het vastgestelde budget.

De eindrapportage ter afsluiting van het project dient naast de hierboven genoemde eisen ook getoetst te worden op de realisatie van of aanpassingen van prognoses ten aanzien van het directe en maatschappelijk afgeleide rendement.

Schematische weergave:

<u>De externe evaluatie</u>
De externe monitoring en evaluatie geschiedt middels de supervisietaak van de FDA.
De rol m.b.t. de evaluatie van de afstemming van projecten op het beleid ter garandering van het maatschappelijk draagvlak alsmede de beoordeling van de belangrijke succesfactor van de politieke verbintenis, wordt door de monitoringscommissie ingevuld.

2.7 Investeringen 2001-2005

De hierboven opgenomen bedragen zijn vooral voor wat betreft de laatste jaren zeer ruwe schattingen, daar nog geen projectdossiers zijn opgesteld. Met de afronding van de projectdossiers, zullen de bedragen exacter worden aangegeven in de jaarprogramma's. Rekening houdend met de beschikbaarheid van de middelen, zijn de uitgaven voor de projecten over meerdere jaren verspreid, zodat bij sommige projecten in de eerste jaren de voorbereiding wordt gefinancierd en pas in latere jaren de grotere uitgaven zullen plaatsvinden.

3 Duurzame Economische Ontwikkeling

3.1 Achtergrond informatie

3.1.1 De Arubaanse economie

De economie van Aruba heeft het laatste decennium een aanzienlijke groei gekend, voornamelijk veroorzaakt door een voorspoedige ontwikkeling van het toerisme. De omvangrijke investeringen in de periode van eind jaren tachtig en begin jaren negentig in de hotelsector en in de aan het toerisme gelieerde sectoren, hebben hoofdzakelijk hiertoe bijgedragen. In tabel 1 wordt de groei van het Bruto Binnenlands Product (BBP) voor deze periode aangegeven.

Deze snelle groei veroorzaakte een hoge inflatie in de beginjaren negentig. In 1994 bereikte deze 6.3% in vergelijking met 2.6% in de Verenigde Staten en 1.8% in de Nederlandse Antillen. De economische expansie gedurende deze periode heeft ook nadelige gevolgen met zich meegebracht. De snelle groei in de arbeidsintensieve hotel- en bouwsector en de opening van de olieraffinaderij in 1989 veroorzaakten een tekort in de lokale arbeidsmarkt, welk aangevuld moest worden met de import van buitenlandse arbeidskrachten. De bevolking nam in deze periode met bijna 40% toe. Faciliteiten zoals, huisvesting, onderwijsinstellingen, water- en elektriciteitsvoorzieningen, wegen, enz. moesten uitgebreid worden. Een en ander leidde tot forse investeringen door de overheid in aanpassingen van de infrastructuur.

Het beleid van de overheid was gericht op het streven naar een evenwichtige groei. Daarom werd in 1989 een moratorium op de hotelbouw geïntroduceerd. Na 1995 is de economie gemiddeld met 6 procent nominaal gegroeid. In 1999 was de inflatie op Aruba 2.3%, terwijl deze in de Verenigde Staten 2,1% was en in Nederland 2,2%.

Voor wat betreft de samenstelling van de bevolking, hadden 7213 personen in 1991 niet de Nederlandse nationaliteit, terwijl dit cijfer in 1999, 18.424 personen bedroeg. Dit betekent een groei van 155% in vergelijking met een groei van 29% voor personen met de Nederlandse nationaliteit, in bijna tien jaar. Hierbij valt op dat vele buitenlanders tussen 1991 en 1999 de Nederlandse nationaliteit hebben aangenomen.

In 1994 was de totaal werkende bevolking 36.790 en bedroeg het werkloosheidcijfer 6,4%. In 1997 waren 41.501 personen werkzaam en was de werkloosheid 7,4%. In 1997 was 29% van de werkende bevolking, buitenlanders.

Tabel 1 Bruto Binnenlands Product 1990-1999

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
BBP (Af.Miljoen)										
Nominaal BBP	1462	1667	1832	2070	2381	2524	2751	2949	3094	3267
Nominale groei (%)	10,9	14,0	9,9	13,0	15,0	6,0	9,0	7,2	4,9	5,6
Reëel BBP	1204	1300	1375	1475	1600	1643	1733	1803	1856	1917
Reële groei (%)	4,8	8,0	5,8	7,3	8,5	2,7	5,5	4,0	3,0	3,3
Nominale BBP Per capita	22.172	24.695	25.693	26.548	29.639	30.173	31.272	32.284	33.118	34.317
Reële BBP Per capita	18.264	19.263	19.289	18.922	19.919	19.644	19.705	19.734	19.867	20.136
Bevolking	65939	67504	71304	77973	80333	83651	87971	91345	93424	95201
Groei (%)	5,5	2,4	5,6	9,4	3,0	4,1	5,2	3,9	2,3	1,9
Inflatie (%) (gemiddeld periode)	5,8	5,6	3,9	5,2	6,3	3,4	3,2	3,0	1,9	2,3
Totaal werkende bevolking					36.790			41.501		
Werkeloosheid (%)					6,4			7,4		

Bron: DEZHI, CBA en CBS

In het “Labor Force Survey 1997” van het CBS is de Gini-coëfficiënt voor Aruba op 0,39 berekend, terwijl deze in 1994 0,41 was. Deze coëfficiënt wijst op een dalend verschil in de inkomstenverdeling.

Het toerisme is internationaal een snel groeiende industrie. In het Carïbisch gebied is het toerisme voor de meeste eilanden de voornaamste inkomstenbron. Ook in Aruba is het toerisme de belangrijkste sector. In 1999 bedroeg de bijdrage van de toeristenopbrengsten gerelateerd aan het BBP, 43%. Het aandeel van het Arubaanse toerisme in de Caribische toeristenmarkt is van 3,8% in 1990 tot 4,3% in 1997, gestegen. In 1999 is het aantal verblijfstoeristen in Aruba met 5,5% gestegen in vergelijking met 1998, terwijl in het Carïbisch gebied de gemiddelde groei 5,2% was. In 1997 was ongeveer 17% van de werkende bevolking direct werkzaam in de hotels en restaurants[8]. Indirect genereert het toerisme werkgelegenheid in de constructie-, handels- en dienstensector.

De belangrijkste toeristenmarkt voor Aruba is de Verenigde Staten met een aandeel van ongeveer 65%. In 1999 groeide de VS-markt met 12%, terwijl de groei van deze markt in de regio maar 4% bedroeg. Andere belangrijke markten zijn Venezuela en Nederland, de Nederlandse Antillen en Colombia. Markten die de laatste jaren ook snel gegroeid zijn, zijn Brazilië, Argentinië en Canada.

De regering van Aruba heeft als beleidsdoelstelling voor de komende jaren, het toerisme verder te stimuleren. Projecten die tot een additionele toegevoegde waarde van de bestaande faciliteiten bijdragen, worden ook gestimuleerd, zoals het Nationale Park Arikok en het Nationaal Museum. In het jaar 2000 is de uitbreiding en modernisering van het vliegveld tot stand gebracht.

[8] Labor Force Survey 1997, CBS

Tabel 2 Toerisme 1990-1999

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Aantal kamers	4.822	5.581	5.680	6.089	6.189	6.666	6.687	6.687	6.687	6789
Groei (%)	36,9	15,3	1,7	7	1,6	7,7	0,3	0	0	1,5
Bezettingsgraad (%)	68,2	69,7	71,7	71,4	74,5	71,6	71,4	73,5	77,6	77,0
Aantal overnachtingen	3.379.993	3.768.334	3.902.293	4.027.754	4.233.740	4.473.072	4.713.726	4.834.838	4.889.718	5.143.302
Gemiddelde overnachting	7,8	7,5	7,2	7,2	7,3	7,2	7,3	7,5	7,6	7,5
Aantal bezoekers	432.762	501.324	541.714	562.034	582.136	618.917	640.832	645.983	647.437	683.323
Groei (%)	25,68	15,84	8,06	3,75	3,58	6,27	3,59	0,8	0,23	5,5
Cruise Ship Passagiers	129.969	133.235	216.587	251.104	257.138	293.956	314.917	297.480	257.755	289.052
Groei (%)	84,85	2,51	62,56	15,94	2,4	15,39	6,14	-5,54	-13,4	12,1
Aantal schepen	198	208	320	352	345	311	273	270	255	230
Toerisme ontvangsten (Af. miljoen)	626,5	695,3	796,3	835,4	837,9	931,8	1121,6	1237,6	1326,3	1405,3
Gemiddelde ontvangsten Per toerist (Af.)	1.448	1.387	1.470	1.486	1.439	1.506	1.750	1.915	2.000	2.056
Toerisme ontvangsten Als % van BBP	38,41	38,65	40,26	39,42	35,18	35,88	40,26	41,73	41,86	43,01

Bron: DEZHI, CBA en ATA

In 1995 heeft de regering van Aruba in het kader van het diversificatiebeleid, besloten om het beheer van de vrije zone te privatiseren en de industriële activiteiten te stimuleren.
Andere mogelijkheden voor diversificatie worden gezocht in de financiële sector en de telecommunicatie.

Aruba een kleine eilandeconomie gekarakteriseerd door een kwetsbare economie, voert een beleid dat tevens gericht is op een evenwichtige sociale ontwikkeling.
In dit kader is middels het project "Development of a Social Sector Planning System" in 1996 een begin gemaakt met het formuleren van een monitoringssysteem voor de sociale indicatoren in Aruba.

Traditionele indicatoren voor de economische ontwikkeling zoals het bruto binnenlands product geven geen compleet beeld van de ontwikkeling. Daarom wordt steeds meer aandacht besteed aan het formuleren van indicatoren die een beter inzicht geven. De “Human Development Index (HDI)” is één van deze indicatoren, die de welvaart niet alleen d.m.v. economische grootheden (productie, inkomen) meet, maar tevens sociale aspecten, zoals onderwijs en gezondheid, in acht neemt.

Ook wordt steeds meer gedacht in termen van duurzame economische ontwikkeling, waarbij in het bijzonder aandacht wordt geschonken aan milieuaspecten en het belang van toekomstige generaties.

3.1.2 Duurzame ontwikkeling

Tijdens de eerste VN-Conferentie over Milieu en Ontwikkeling (UNCED te Rio de Janeiro 1992) zijn in de zogenaamde "Verklaring van Rio" de principes aanvaard, die internationaal als richtlijn zijn gaan gelden in het streven naar milieubescherming en duurzame ontwikkeling. Hoewel bij de praktische implementatie in verschillende situaties, verschillend invulling wordt gegeven aan het begrip duurzame ontwikkeling, is men het in principe mee eens dat onder duurzame ontwikkeling wordt verstaan een zodanige ontwikkeling, dat aan de behoeften van zowel de huidige als van de toekomstige generaties kan worden voldaan. De kwaliteit van het leven speelt hierbij een belangrijke rol.

3.2 Probleemanalyse

3.2.1 Economische ontwikkeling

Sinds de sluiting van de olieraffinaderij in 1986 heeft de overheid haar beleid gericht op het bevorderen van de toeristische sector.
Het aantal hotelkamers op het eiland nam toe van 2000 tot meer dan 7000. Deze ontwikkeling heeft geleid tot een grote behoefte aan werkkrachten. In tien jaar tijd is de Arubaanse populatie van 65.000 gegroeid tot circa 90.000 inwoners (CBS, 2001), een toename van 38,5%.

De economie van Aruba heeft zich in een zeer hoog tempo hersteld, echter zonder dat daarbij in voldoende mate rekening werd gehouden met de negatieve effecten op de kwaliteit van de voorzieningen, zoals de inbreuk op het milieu door de forse toename in de afvalproductie (huis-, bedrijfsafval en rioolwater), de erosie van de toeristische bezienswaardigheden door overmatig gebruik, het tekort aan huisvesting en scholen, de forse toename in het autoverkeer waardoor zich verkeerscongesties voordoen en de slechte onderhoudstoestand van de wegen.

Het toerisme in Aruba is evenals de meeste andere Caribische bestemmingen afhankelijk van een schoon en gezond milieu. Elke vorm van milieuvervuiling tast het toeristische product aan en leidt tot een verzwakking van de concurrentiepositie van Aruba en vormt aldus een gevaar voor een duurzame ontwikkeling.

Gelet op het voorgaande zal in dit programma het accent komen te liggen op het milieu, met het doel om het duurzame karakter van de ontwikkeling te bevorderen.

3.2.2 Milieu

Milieubescherming en duurzame ontwikkeling zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De praktijk heeft uitgewezen dat een economische ontwikkeling die milieuvervuiling veroorzaakt, ten koste van de biodiversiteit gaat en het biologische evenwicht verstoort. Op den duur leidt dit niet tot meer welvaart en welzijn maar tot economische achteruitgang. Hoe kwetsbaarder de economie van een land, hoe sneller men in de vicieuze cirkel van armoede en degradatie van het milieu belandt. Zonder milieubescherming is geen duurzame ontwikkeling mogelijk. Niet-duurzame economische ontwikkeling leidt vroeg of laat tot degradatie en uitputting van de natuurlijke hulpbronnen en daarom tot stagnatie.
De meest zichtbare milieuproblemen in Aruba, zijn de degradatie van de natuur (zichtbaar aan het steeds verder oprukken van de bebouwing richting natuurgebieden) en de afvalproblematiek

De oplossingsrichting voor de afvalproblematiek is aangegeven in de beleidsnota "Ondernemend afvalverwerken, het eerste integraal afvalstoffenplan". Het wettelijke instrumentarium op basis waarvan het afvalstoffenbeleid kan worden uitgevoerd is nog in behandeling.
De reinigingsdienst Serlimar zal worden gereorganiseerd en versterkt met zowel kaderpersoneel als modern materieel. Momenteel is er sprake van een inefficiënt en ongecontroleerde afvalverwerking en een marginale recycling door het particuliere initiatief.

De concept-milieuwetgeving is in samenwerking met het Nederlandse ministerie VROM voorbereid en wacht, samen met de landsverordening ruimtelijke ordening, op een spoedige behandeling in de Staten.
Inmiddels is een aanvang gemaakt met de uitvoering van het natuurbeschermingsbeleid waarbij de "Natuurbeschermingsverordening" de wettelijke basis biedt.

In de structuurnota "Natuur en Landschap" is het beleid aangegeven om de Arubaanse natuurwaarden te beschermen op basis van de Natuurbeschermingsverordening. Met de instelling van het Projectbureau Nationaal Park Arikok is een begin gemaakt met de uitvoering van het natuurbeleid. Verder dient de structuurnota als ondersteuning van de opzet van een ruimtelijk ordeningsplan.

Alhoewel milieu-vervuiling in vele gevallen voor eenieder duidelijk zichtbaar is, ontbreken er toch meetgegevens over de graad van de vervuiling en de daaraan gekoppelde risico's en beperkingen. Er is grote behoefte aan onderzoek over de toestand van het milieu en de monitoring van de milieukwaliteit.
Voor het kunnen bijsturen van het milieubeleid en gericht kunnen ingrijpen is het monitoren van bepaalde indicatoren van belang.

Ondanks het ontbreken van de noodzakelijke meetgegevens is het mogelijk om op basis van vergelijking met ervaringen elders en met behulp van zogenaamde 'rapid assessment techniques' een redelijke inschatting te maken van de milieugevolgen en de orde van grootte van de milieuvervuiling van de compartimenten, bodem, water en lucht. Op grond daarvan is het weer mogelijk om de prioriteit van de milieuproblemen vast te stellen.

Tot voor kort werd als vanzelfsprekend aangenomen dat het milieu "gratis" was. De rekening van de milieuvervuiling wordt echter vroeger of later gepresenteerd in de vorm van hogere kosten voor de gezondheidszorg, het saneren van de milieuverontreiniging en/of het herstellen van de milieuschade en economische verliezen (bijvoorbeeld door de achteruitgang van het toerisme).
Het zorgvuldig omgaan met het milieu is een voorwaarde om de welvaart en het welzijn van de bevolking (voor de huidige en toekomstige generaties) veilig te stellen. Het ontbreken van voldoende milieubewustzijn bij een groot deel van het publiek en de consequenties hiervan wordt als een groot probleem ervaren.
Acceptatie van het nieuwe milieubeleid, de introductie van wetgeving en het milieubewuste gedrag is afhankelijk van het bestaande maatschappelijk draagvlak. Informatiecampagnes gericht op het bevorderen van het milieubewustzijn bij het publiek in het algemeen, is zeer noodzakelijk.

Lucht
De belangrijkste 'vaste' bronnen van luchtvervuiling zijn 1) de olieraffinaderij, 2) de water- en elektriciteitscentrale en 3) de vuilstortplaats, terwijl 4) het verkeer de belangrijkste 'mobiele' luchtvervuiler is.

Water
Er bestaat een direct en logisch verband tussen de behandeling en lozing van afvalwater en de kwaliteit van het zeewater en stranden. Lozing van onbehandeld rioolwater met een teveel aan organisch materiaal en meststoffen kan leiden tot overmatige algengroei, rottingsprocessen en zuurstofarme condities in het zeewater en de zeebodem.

Puntbronnen voor lozingen van industrieel afvalwater zijn o.a. afkomstig van de olieraffinaderij en de water- en elektriciteitscentrale.
Het huishoudelijk afvalwater wordt in een gedeelte van Oranjestad, de ‘tourist corridor’ en een gedeelte van San Nicolas afgevoerd via riolering. Het grootste gedeelte van het geproduceerde afvalwater wordt verwerkt via beerputten en septic tanks. Ongeveer 30% wordt verwerkt in de rioolwaterzuiveringsinstallatie te Bubali en ongeveer 6% wordt ongezuiverd in zee geloosd.
Bacteriologisch onderzoek van het zeewater bij het lozingspunt te San Nicolas geeft ontoelaatbare hoge metingen aan. Doordat het lozingspunt binnen het raffinaderijterrein ligt is het risico voor directe blootstelling aan dit water beperkt. Het vormt echter een ontoelaatbaar spreidingsrisico.

Een groot deel van het afvalwater van het westelijk gedeelte van het eiland wordt afgevoerd naar de RWZI-Bubali. Door de onverwachte toename van de hoeveelheid afvalwater, is de verwerkingscapaciteit van de RWZI overtroffen. Door het optimaliseren van deze RWZI en het saneren van de Bubali–plas wordt voorkomen dat onbehandeld rioolwater in zee geloosd wordt, met alle ongewenste consequenties voor het toerisme en de volksgezondheid.

Het afvalwater van San Nicolas en omgeving, dat aan de zuidkust wordt geloosd, heeft ook een negatieve invloed op de koraalriffen. De koraalriffen langs de zuidkust zijn van bijzonder groot belang voor de biodiversiteit en zijn recreatiegebieden voor de bevolking en het toerisme.

Bodem
De bodem onder de raffinaderij en de waterbodem in de haven van San Nicolas zijn vervuild. Ook de bodem onder de vuilstortplaats te Parkietenbos en de waterbodem benedenwinds van de vuilstortplaats zijn vervuild. In deze gevallen is er geen directe blootstelling van het publiek aan de vervuiling.
De kwaliteit van de stranden en de bodem van de zee bij de stranden behoeft constante aandacht. De milieukwaliteit van de stranden en het zeewater zijn van levensbelang voor het toerisme.

Er bestaat een direct verband tussen de behandeling en lozing van afvalwater en de kwaliteit van het zeewater en de stranden. Lozing van onbehandeld rioolwater met een teveel aan organisch materiaal en meststoffen (eutrofiëring) kan leiden tot overmatige algengroei, rottingsprocessen en zuurstofarme condities in het zeewater en de zeebodem.
De kwaliteit van de stranden en de bodem van de zee bij de stranden behoeft constante aandacht.
De problematiek rond de verslechterende kwaliteit van de stranden is reeds jaren bekend. De overheid heeft een stappenplan ontwikkeld, dat op diverse rapporten is gebaseerd.

3.3 Definiëring van het programma

3.3.1 Ontwikkelingsdoelstelling

Duurzame ontwikkeling raakt alle aspecten van de samenleving, zoals het onderwijs, de volksgezondheid, het milieu, de infrastructuur, het toerisme, en is mede bepalend voor de kwaliteit van het leven van de Arubaanse bevolking. Diverse aspecten van een duurzame ontwikkeling worden behandeld in de andere sectoren van het meerjarenprogramma. In dit programma ligt het accent op het milieu en de infrastructuur.

De ontwikkelingsdoelstelling voor "duurzame economische ontwikkeling" is als volgt geformuleerd:

Het voeren van een geïntegreerd beleid dat de grondslag vormt voor het behoud en de consolidatie van de economische ontwikkeling, alsmede het scheppen van nieuwe ontwikkelingen in harmonie met het milieu.

Van de ontwikkelingsdoelstelling wordt de volgende meerjarenprogrammadoelstelling afgeleid, met de nadruk op het milieu, t.w.

- *De verbetering van de milieukwaliteit door de oplossing/beheersing van een aantal van de gesignaleerde problemen, dat een bedreiging voor het milieu vormt.-*

3.4 Activiteiten

Daar de middelen van de FDA en van de begroting niet toereikend zijn, zullen slechts de meest urgente projecten in het programma worden opgenomen.
Het realiseren van een visie is afhankelijk van de bereidheid van de betrokkenen, de haalbaarheid, de financiële middelen en de capaciteit (bouwcapaciteit/arbeidskrachten, de 'know how', beschikbaarheid, e.d.).

Gelet op de beschikbare schaarse middelen, zal prioriteit worden gegeven aan de hierna genoemde activiteiten.

Projecten in het afvalwaterstructuurplan
Het afvalwaterstructuurplan is een meerjarig plan om de inzameling, het transport, de behandeling en het hergebruik van het afvalwater zodanig te organiseren en te verbeteren dat uit het oogpunt van het milieu en de volksgezondheid, de gewenste situatie bereikt wordt.
Dit komt neer op het zoveel mogelijk elimineren van de lozing van rioolwater in zee, het zoveel mogelijk aansluiten van huizen en bedrijven op het centrale rioolwaterstelsel, het hergebruik van het gezuiverde rioolwater voor de landscaping, het ontwikkelen van een organisatiestructuur voor het beheer en het onderhoud van het gehele rioolstelsel en het opstellen van een rioolheffingsstelsel.
Voorts zal de Bubaliplas moeten worden gesaneerd en de RWZI-Bubali worden geoptimaliseerd, alsmede de RWZI te Zeewijk worden aangelegd. In een latere fase dient de effluentdistributie te worden geïnstalleerd.

De situatie is met name zorgelijk te San Nicolas waar continu ongezuiverd rioolwater van af het strand te Zeewijk in zee wordt geloosd. In verband hiermee dient gewezen te worden op het onlangs te Oranjestad tot stand gekomen derde protocol in het Verdrag van

Cartagena, het zogenaamde LBS-Protocol ("Protocol concerning Pollution from Land-based Sources and Activities to the Convention for the Protection and Development of the Marine Environment of the Wider Caribbean Region"). Om te kunnen voldoen aan de normen, die zijn opgenomen in dit protocol, zal het nodig zijn om een rioolwaterzuiveringsinstallatie in San Nicolas te bouwen.

Te zijner tijd zal de overheid een heffingsstelsel introduceren om de kosten, die samengaan met het transporteren en verwerken van het afvalwater, te kunnen dekken.

Monitoring lucht- en waterkwaliteit
Met het invoeren van de normatieve milieu wet- en regelgeving (Landsverordening Milieubeheer) en met het instellen van een monitoringsnetwerk kan het principe dat 'de vervuiler betaalt' worden toegepast.

<u>Luchtkwaliteit</u>
Het ontbreekt zoals reeds gesteld, vaak aan meetgegevens over de graad van vervuiling en de daaraan gekoppelde risico's en beperkingen. Een uitzondering is de kennis van de bodemvervuiling onder en rondom de raffinaderij te San Nicolas. Echter, gegevens over de luchtvervuiling door de heropende raffinaderij zijn er niet, terwijl het welbekend is dat de luchtvervuiling door raffinaderijen aanzienlijk is en dat deze gezondheidsrisico's met zich meebrengt.
Vooral in windstille periodes veroorzaakt deze luchtvervuiling veel overlast en is het steeds meer de oorzaak van klachten.
Behalve de raffinaderij moeten ook het verkeer en het WEB N.V. als belangrijke luchtvervuilers worden aangemerkt. Daarnaast blijft ook op de stortplaats een onaanvaardbare bron van luchtverontreiniging.
Voor 2001 zal prioriteit worden gegeven aan het opzetten van een monitoringnetwerk voor de luchtkwaliteit.

<u>Waterkwaliteit</u>
Afgelopen jaren is een aanhoudende stroom van klachten ontvangen over de stank en het slib op de zeebodem en op het strand van Palm Beach. Om een schone zee en schone stranden te kunnen behouden is het nodig om te achterhalen wat de oorzaak van deze problemen is, teneinde de geëigende maatregelen te kunnen treffen. Daarnaast is het nodig om regelmatig de kwaliteit van het zeewater te controleren. In dit verband wordt een onderzoek naar de kwaliteit van de zee en daaropvolgend een monitoringssysteem voor de zeewaterkwaliteit van groot belang geacht.

Projecten in het kader van de kwaliteitsverbetering van de stranden
Er bestaat een direct en logisch verband tussen de behandeling en lozing van afvalwater en de kwaliteit van het zeewater en de stranden. De overheid heeft een stappenplan ontwikkeld gebaseerd op de rapporten "Integraal Kustbeheer Aruba" van november 1998 van het Waterloopkundig Laboratorium te Delft en het rapport "Verkennend veldonderzoek Palm Beach ter voorbereiding van een mogelijk saneringsonderzoek" van februari 1999 van de Directie VROM.
De overheid heeft, ter uitvoering van deze rapporten, een commissie in het leven geroepen, die met aanbevelingen moest komen over hoe, waar en wanneer maatregelen te treffen.
Het door deze commissie uitgebrachte rapport richt zich op het reguleren van de watersport-activiteiten, die veel schade aanrichten aan het milieu en een grote erosie van de stranden te weeg brengen.
Voorts beveelt de commissie aan om rekening te houden met de zeestromen bij het ontwerpen c.q. aanleggen van pieren en landaanvullingen, teneinde moddervorming te

voorkomen. Tenslotte is zij met een stappenplan gekomen om de gesignaleerde problemen aan te pakken.

Voorlichtingscampagnes
Omdat het zorgvuldig omgaan met het milieu een conditie sine qua non is om de welvaart en het welzijn van de bevolking (voor de huidige en toekomstige generaties) veilig te stellen is de zorg voor het milieu een plicht van de overheid.
Daarnaast is ook een maatschappelijk draagvlak nodig. Voorlichting en educatie zijn in deze van groot belang.
De voorlichtingscampagnes worden ingezet ter ondersteuning van het te voeren milieubeleid en de vernieuwingsprocessen. Het publiek en de specifieke doelgroepen worden via de massa media voorgelicht. Daarnaast worden de specifieke doelgroepen gericht geadresseerd via het medium waarmee zij het best bereikbaar zijn.
Een milieuvoorlichter zal deze activiteiten voorbereiden en uitvoeren.

Projecten ter verbetering en vernieuwing van de inzameling en afvalverwerking.
De milieu-verantwoordelijke instanties zullen worden versterkt en van het nodige materiaal worden voorzien. De controle op de uitvoering van de wetten welke op het milieu betrekking hebben, zullen geïntensifieerd worden, terwijl ook de campagnes voor de bewustwording, de zorg en het behoud van het milieu steviger zullen worden aangepakt.
De wetten die betrekking hebben op het milieu zullen op korte termijn naar de Staten worden gestuurd.
De afvalproblematiek zal met de meeste spoed en voortvarendheid worden aangepakt; zowel de legale als illegale stortplaatsen zullen op een verantwoorde wijze worden gesaneerd. Basisvoorzieningen voor een gedegen afvalverwerking zullen worden aangebracht, rekening houdende met de huidige financiële situatie. De afvalinzameling van het huishoudelijk afval zal gemoderniseerd worden. In 2002 zullen de nieuwe trucks en minicontainers worden aangeschaft.
Hiermee zal een begin worden gemaakt aan de modernisering van de vuilophaal.
Serlimar zal worden versterkt tot een gezond draaiende reinigingsdienst.
De projecten die zullen worden uitgevoerd zijn:

- Het aanbrengen van een basisvoorziening voor een gedegen afvalverwerking 2002 Dit zal deels gefinancierd worden door de Arubaanse overheid (Landsbegroting) en deels met particuliere inbreng.
- De aanschaf van nieuwe trucks en minicontainers, (2002) ter betering van de werkomstandigheden van de werknemers en ter voorkoming van zwerfvuil afkomstig uit de vuilnisvaten. Deels gefinancierd door de Arubaanse overheid (Landsbegroting) en deels door particuliere inbreng.
- Er is nieuwe regelgeving nodig (1 januari 2003) ten behoeve voor het in rekening brengen van het inzamelen en verwerken van het afval.
- Een gevaarlijke stoffendepot en een mechanische scheidingsinstallatie met opslagplaats dienen in 2003 gebruiksklaar te zijn.
- Begin 2003 zal er een Plataforma National of een Summit worden georganiseerd om een lange termijn afvalverwerkingsinstallatie te kunnen aanbrengen.
- Bij de basisvoorziening is een IBC stortlichaam gedimensioneerd voor 5 jaar. Er wordt rekening gehouden met de benodigde bouw- en installatietijd van minimaal 18 maanden.
- Bouwen en installeren van een nieuwe afvalverwerkingsinstallatie (grootschalig composteren, verbranden/pirolyse of andere methode) welke in 2006 gebruiksklaar dient te zijn.

- De overheid zal terreinen reserveren voor de afvalverwerkende bedrijven en deze in 2006 beschikbaar stellen.

3.5 Logical Framework: Duurzame economische ontwikkeling

LF – doelst. / resultaten / projecten	Indicatoren	Bronnen	Aannames/voorwaarden
Ontwikkelingsdoelstelling: Het voeren van een geïntegreerd beleid dat de grondslag vormt voor het behouden en consolideren van de economische ontwikkeling teneinde hieraan een duurzaam karakter te geven, alsmede mogelijkheden te scheppen voor nieuwe ontwikkelingen in harmonie met het milieu.	De mate waarin het milieu beleidsplan geformaliseerd is. De streefwaarde is: geformaliseerd en operationeel vóór 2005.	Ministerie van Volksgezondheid en Milieu.	
Programmadoelstelling: De verbetering van de milieu-kwaliteit door de oplossing/ beheersing van een aantal van de gesignaleerde problemen die een bedreiging voor het milieu vormen.	De mate waarin voldaan is aan de milieukwaliteitsnormen in de betreffende gebieden waar de projecten betrekking op hebben.	Water – Monitorings rapportages van het Landslaboratorium Lucht - Monitorings rapportages van de Dienst Technische Inspecties.	Monitorings rapportages worden gebruikt in de geïntegreerde beleidsvoering.
Resultaten: *Afvalwater:* • Het rioolafvalwater afkomstig uit de gebieden Sero Colorado, Zeewijk, Cura Cabai en Cas Paloma wat direkt in zee gestort werd, wordt nu middels een rwzi gezuiverd en hergebruikt voor irrigatie of wordt in zee gestort; • De capaciteit van het rwzi Bubali is minstens tot 2010 afgestemd op de hoeveelheid aangevoerd afvalwater en er wordt meer irrigatiewater geproduceerd; • De DOW reaktietijd op overstortingsincidenten van afvalwater uit het rioleringsstelsel in openbare plaatsen is tot 1 dag gereduceerd;	1. De mate waarin voldaan is aan de kwaliteitsnormen voor lucht; 2. De mate waarin voldaan is aan de kwaliteitsnormen voor water; 3. De mate waarin voldaan is aan de kwaliteitsnormen t.a.v. de installaties en de operationele handelingen betreffende afvalwater en –stoffen inzameling, transport, verwerking en redistributie. 4. De mate waarin het plan van aanpak van het programma milieubewustzijn is uitgevoerd; 5. De mate waarin het plan van aanpak van het programma kustbeheer is uitgewerkt.	1. Water – Monitorings rapportages van het Landslaboratorium; 2. Lucht – Monitorings rapportages van de Dienst Technische Inspecties; 3. Inspektie rapportages van de inspektie dienst. 4. Ministerie van Volksgezondheid en Milieu 5. DOW	1. Verhoogde exploitatiekosten zullen in de reguliere begroting van de desbetreffende organisaties zijn opgenomen; 2. De besluitvorming is rond t.a.v. voor het programmadoel relevante wet- en regelgeving. 3. Alle essentiële componenten van het afvalverwerkingspark zijn gerealiseerd.

LF – doelst. / resultaten / projecten	**Indicatoren**	**Bronnen**	**Aannames/voorwaarden**
Afvalstoffen: • De grond onder en rondom de verwerkingsplaats wordt niet verder vervuild; • De kwaliteit van de lucht bij het Parkietenbos voldoet aan de kwaliteitsnormen; • De kwaliteit van het zeewater in het kustgebied bij Parkietenbos voldoet aan de kwaliteitsnormen; *Monitoringsnetwerk:* • Het netwerk is operationeel en de kwaliteit van de lucht wordt gemonitord; • Het netwerk is operationeel en de kwaliteit van het water wordt gemonitord; *Voorlichting:* • Er is een programma gericht op het bevorderen van het milieubewustzijn van relevante doelgroepen; *Kustbeheer:* • Er is een programma kustbeheer.			

Opmerkingen bij LF duurzame economische ontwikkeling

1. Normen water kwaliteit:

Zeer binnenkort wordt er een monitoringsplan voor de kwaliteit van het water opgesteld. Dit plan, dat o.m. de specifieke normen aangeeft, zal zijn opgesteld op basis van relevante lokale factoren, verdragen (LBS protocol) en financiële draagkracht. Het monitoringsplan zal vervolgens binnen de programma periode worden uitgevoerd. Vooralsnog wordt het volgende aangehouden voor gezuiverd afvalwater.

<u>Gezuiverd afvalwater bestemd voor irrigatie</u>

- Fecale coliformen ≤ 200 KVE/ 100 ml
- humane intestinale nematoden < 1/liter
- BZV < 10
- CZV 40-70
- N.NH4 < 4
- N.NO3 2-10
- N.tot. 5-20

2. Normen lucht kwaliteit

Zeer binnenkort wordt er een monitoringsplan voor de kwaliteit van de lucht opgesteld. Dit plan, dat o.m. de specifieke normen aangeeft, zal zijn opgesteld op basis van relevante lokale factoren, verdragen en financiële draagkracht. Het monitoringsplan zal vervolgens binnen de programma periode worden uitgevoerd.

3. Indicator programma niveau

Deze indicator heeft vooralsnog betrekking op de kwaliteit van water en van lucht.

3.6 Evaluatie en monitoring

In het kader van het meerjarenprogramma 2001-2005 zal evaluatie op de volgende momenten plaatsvinden:

1. Bij het uitwerken van dit programma hebben reeds evaluatie-momenten plaats gevonden van de knelpunten en voor de prioriteitstelling, door middel van reeds gedane onderzoek en workshops met stakeholders.
2. Bij de voorbereiding en het uitwerken van de voorgestelde activiteiten c.q projecten, zal de haalbaarheid van het project en inpasbaarheid in het programma enz. worden nagegaan. De projectdossiers zullen volgens de PCM-methode worden opgesteld.
3. Bij de uitvoering c.q. implementatie van de projecten zullen diverse evaluatie-momenten en monitoring plaatsvinden om waar nodig bij te sturen. Het monitoren zal gebeuren door de meest belangrijke betrokkenen, t.w. DEZHI, VROM, DOW en FDA. Andere instanties zullen door middel van voortgangsverslagen op de hoogte worden gesteld. Periodiek zal met milieu NGO's gesproken worden over de ontwikkelingen en gesteldheid van het milieu.
4. Na de uitvoering van de projecten en aan het einde van het meerjarenprogramma (2004) zal een evaluatie plaatsvinden, om na te gaan of de geformuleerde doelstelling is bereikt. Na de implementatie zullen de volgende evaluatie-vormen worden toegepast:
   - De finale controle is een externe evaluatie van de projecten en het programma. Hieruit kunnen de aanbevelingen voor de volgende fasen geformuleerd worden.
   - De impactevaluatie is een evaluatie, die de impact op de ontwikkelingsdoelstelling en de duurzaamheid wordt nagegaan.
   - De terminale evaluatie geeft een schatting weer van de belangrijkste motieven en controleert de kwaliteit van de implementatie van het programma.

3.7 Investeringen 2001-2005

4 Onderwijs

4.1 Achtergrondinformatie

Onderwijs is een autonome aangelegenheid van de partners in het Koninkrijk der Nederlanden. Niettemin werken de landen, op grond van artikel 36 van het Statuut, samen op het gebied van onderwijs. Er zijn thans twee vormen van samenwerking: de functionele samenwerking met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) en de ontwikkelingssamenwerking met het Ministerie van BZK.

De functionele samenwerking met het Ministerie van OCenW gaat uit van het Protocol van samenwerking op het gebied van Onderwijs tussen Aruba, Nederland en de Nederlandse Antillen (Curaçao, maart 1996) en heeft de volgende prioritaire aandachtsgebieden:

- beleidsuitwisseling, deels in het kader van een “early warning system” en deels om van elkaar te leren;
- vrij verkeer van leraren en leerlingen en het wegnemen van hindernissen in de aansluiting;
- internationalisering op instellingenniveau in de vorm van samenwerking tussen scholen en;
- samenwerking op het gebied van kwaliteitsborging in het kader van het vernieuwingsbeleid.

De ontwikkelingssamenwerking met het Ministerie van BZK gaat uit van het Protocol van afspraken inzake de samenwerking tussen Aruba en Nederland vanaf het jaar 2000 (Aruba, mei 2000). Ingevolge artikel 4 van het protocol van mei 2000 dient voor de diverse gebieden van ontwikkelingssamenwerking voor de periode 2000-2004 meerjarige samenwerkingsprogramma’s te worden ontwikkeld, van waaruit jaarprogramma’s en projecten worden afgeleid.

Uitgaande van de erkenning dat onderwijs een autonome aangelegenheid van de samenwerkende partners is, wordt het meerjarige samenwerkingsprogramma op het gebied van onderwijs ontvangen als een welkome aanvulling op de eigen inspanningen op dit gebied.

4.1.1 Het onderwijsbeleid

Het huidige onderwijsbeleid kan worden gekarakteriseerd als een tweesporenbeleid: enerzijds het onderhoud en de optimalisering van het huidige onderwijsaanbod en anderzijds de vernieuwing van het onderwijs.
De hoofdlijnen van het vernieuwingsbeleid – met als basis de SHO Nota van 1988 “Renovacion di enseñanza: prioridad pa futuro”[9] , welke voortbouwt op de nota van 1981 “Enseñanza pa un y tur”[10], zijn vastgelegd in het ministerieel document “Onderwijsvernieuwing & integraal arbeidsmarkt-management voor een blijvende maatschappelijke economische versterking” (Aruba, 1999).

[9] Renovatie van het onderwijs, prioriteit voor de toekomst

[10] Onderwijs voor iedereen

De onderwijsvernieuwing heeft gestalte gekregen in een vijftal grootschalige vernieuwingsprojecten*:* IPA, EPB, EPI, SHA en PRIEPEB.
Het Instituto Pedagogico Arubano (IPA) is reeds volledig draaiende en de herstructurering van het lager beroepsonderwijs (EPB) is ook inmiddels afgerond.
De herstructurering van het middelbaar beroepsonderwijs (EPI) is in 1997 curriculair van start gegaan, terwijl de eerste fase van de ruimtelijke faciliteiten in augustus 2000 is opgeleverd. Thans dient doorgegaan te worden met fases 2 en 3.
V.w.b. de herstructurering van het AVO (SHA) en die van het kleuter- en basisonderwijs (PRIEPEB) zij vermeld, dat deze zich nog in de voorbereidende fase bevinden.

4.1.2 Probleemanalyse

De onderwijsvernieuwing is mede gericht op het verhogen van het rendement van het onderwijs, zowel intern als extern. Twee belangrijke indicatoren voor het externe rendement zijn de geschooldheidsgraad van de bevolking en de (groei)kansen van de Arubaanse werknemers op de arbeidsmarkt. Uit de Labor Force Survey (LFS) 1997 blijkt dat 3/4 deel van de werkende bevolking niet meer dan een lbo- of mavo-opleiding heeft. Uit dit zelfde LFS 1997 blijkt dat de Arubaanse werknemer substantieel achterblijft in vergelijking met werknemers uit Nederland en de VS qua positie en inkomen. Als oorzaken hiervoor worden vaak genoemd het niet beschikbaar zijn van voldoende geschoolde Arubaanse werknemers voor functies op middelbaar en hoger niveaus en het ontbreken van de nodige ‘skills’ bij de Arubaanse werknemers om functies op deze niveaus met succes te kunnen vervullen. Het middelbaar beroepsonderwijs is niet afgestemd met het bedrijfsleven. Het spreekt dan ook voor zich dat verhoging van de geschooldsheidgraad van de bevolking een hoge prioriteit heeft. De lopende projecten op het gebied van de onderwijsvernieuwing zullen ongetwijfeld bijdragen aan de verhoging van de geschooldheidsgraad en de betere uitrusting voor de arbeidsmarkt.

Een van de grootste problemen binnen het onderwijs is dat van de vroegtijdige schoolverlaters in alle sectoren van het onderwijs. Deze kinderen kunnen moeilijk een adequate arbeidsplaats vinden waardoor de perspectieven voor een beter inkomen ook kleiner zijn. Deze situatie leidt vaak tot delinquentie.

In elke samenleving bestaan er groepen, die om verschillende redenen een speciale begeleiding (programma) nodig hebben om deel te kunnen nemen aan het onderwijsproces. Deze groepen hebben het recht om, onafhankelijk van hun gebrek (fysiek, geestelijk, vanwege hun status in de samenleving, enz), adequaat onderwijs te ontvangen. Tot deze groep behoren ook de kinderen van immigranten, die vanwege de taalbarrière moeilijk in het regulier onderwijs kunnen participeren zonder een speciaal inleidend programma. Kinderen met leermoeilijkheden of kinderen afkomstig uit moeilijke sociale omstandigheden, fysieke en of geestelijk gehandicapten zijn alle probleemgroepen die de nodige aandacht verdienen om zodoende aan het arbeidproces te kunnen deelnemen en zo te kunnen delen in de economische welvaart van Aruba.

4.1.3 Doelgroepen en betrokken instanties

De doelgroepen bij dit programma zijn:

- De afgestudeerden van de EPB en de MAVO/HAVO -scholen, en de kandidaten uit het bedrijfsleven, die omgeschoold moeten worden.

- Het bedrijfsleven, de overheid en de sociale instellingen (NGO's) in Aruba zullen van deze ontwikkeling profiteren doordat zij beter functionerend middelbaar beroepspersoneel zullen kunnen aantrekken op de arbeidsmarkt.
- Kinderen met leermoeilijkheden
- Sociaal zwakkeren
- Drop-outs
- Geestelijk en lichamelijk gehandicapten
- Anderstaligen

De betrokken instanties zijn de Directie Onderwijs en de verschillende onderwijsstichtingen en scholen in Aruba.

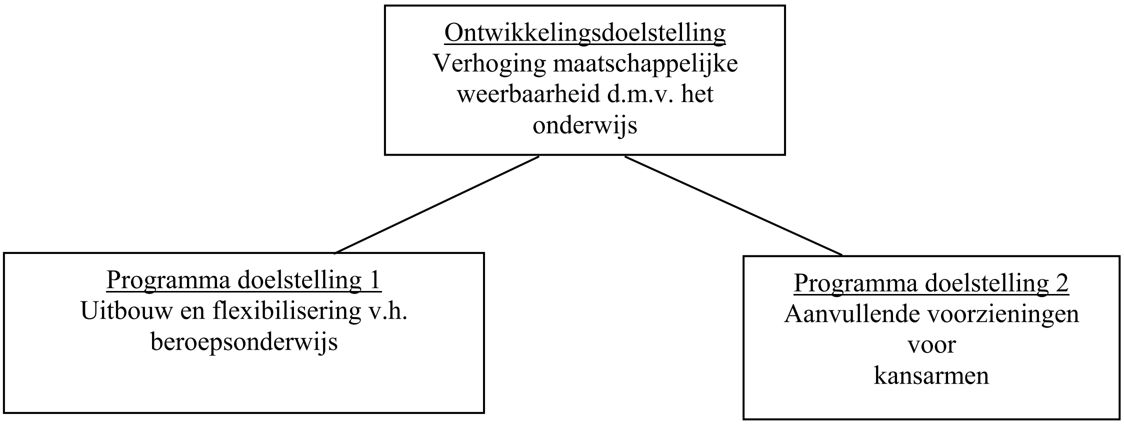
4.2 Definiëring van het programma 2001 - 2005

In het eindrapport van het evaluatieonderzoek onderwijssamenwerking Nederland-Aruba (Den Haag, juli 2000) wordt aanbevolen om de onderwijssamenwerking in de periode 2000-2004 met name te richten op de versterking van de educatieve en organisatorische ondersteuning en de begeleiding van de onderwijsvernieuwing (p.18).

Een belangrijk speerpunt van de onderwijsvernieuwing is de verdere structurele uitbouw en flexibilisering van het beroepsonderwijs (EPB en EPI), met als uiteindelijk doel de verhoging van de geschooldheidsgraad van de beroepsbevolking en daarmee de verhoging van de groeikansen van de Arubaanse werknemer. Reeds in 1990 is een begin gemaakt met de vernieuwing van het lager beroepsonderwijs, resulterend in de oprichting van het Educacion Profesional Basico (EPB) in 1995. In 1994 volgde de start van de vernieuwing van het middelbaar beroepsonderwijs, voorafgegaan door de upgrading van de vakken Werktuigbouwkunde, Elektrotechniek en Bouwkunde van sector Techniek (voormalige MTS) in de periode 1992/1996. Met de curriculaire start in augustus 1997 moet dit op termijn resulteren in de mbo-college nieuwe stijl: het Educacion Profesional Intermedio (EPI). Met KabNAA/BZK zijn in het kader van de oude ontwikkelingssamenwerking reeds afspraken gemaakt over de medefinanciering van het EPI-project, die in het kader van de nieuwe ontwikkelingssamenwerking (FDA) gecontinueerd zullen worden.
Een tweede belangrijke speerpunt van de onderwijsvernieuwing is het vergroten van de zorgbreedte in het onderwijs: in termen van UNESCO: "Education for All" of in de termen van de beleidsnota van 1981: "Enseñansa pa un y tur". In dit kader wordt zowel in de optimaliseringprojecten (zoals het project Interne Begeleiding) als in alle vernieuwingsprojecten bijzondere aandacht besteed aan de kansarmen, zoals vroegtijdige schoolverlaters, anderstalige zij-instromers of jongeren met criminele tendensen. In het huidige onderwijs is sprake van een selectieproces waarbij de meer kansrijken doorstromen naar het algemeen voortgezet onderwijs en de meer kansarmen naar het lager beroepsonderwijs.
Dit betekent dat de vernieuwing van het beroepsonderwijs op zich ook bijdraagt aan het verhogen van de maatschappelijke weerbaarheid van de betreffende groep jongeren.
Daarom ook wordt voorgesteld om het meerjarige samenwerkingsprogramma op het gebied van onderwijs te richten op het leveren van een bijdrage aan het verhogen van de scholingsraad van de (beroeps)bevolking en daarnaast op aanvullende voorzieningen voor de meest kansarmen in het onderwijs.

Aldus kan het vergevorderde EPI-project v.w.b. het fysieke gedeelte op kort termijn afgerond worden en wordt tevens ruimte gegeven aan de nadere uitwerking van de bevindingen van o.m. de projectgroepen SHA en in het bijzonder PRIEPEB.

In deze zin wordt de ontwikkelingsdoelstelling gedefinieerd als: *het verhogen van de maatschappelijke weerbaarheid van de Arubaanse bevolking door middel van het onderwijs.*
De programmadoelstelllingen zijn:
1) *uitbouw en flexibilisering van het beroepsonderwijs*
2) *aanvullende voorzieningen voor kansarmen.* Ter illustratie van het bovengenoemde dient onderstaand schema:

In het traject van het meerjarenprogramma wordt in de eerste drie jaren het accent gelegd op het fysieke gedeelte van het EPI-project en in de navolgende jaren op de overige onderdelen van het meerjarenprogramma. De andere onderdelen van het vernieuwingstraject, waarvan de belangrijkste de curricula en daarmede samenhangende deskundigheidsbevordering en management-ontwikkeling, worden zoveel mogelijk door het Land Aruba zelf gedragen. Ondertussen zal het Land Aruba blijven werken aan het (verder) optimaliseren van de randvoorwaarden om niet alleen de gewenste onderwijsvernieuwing tot stand te brengen, maar ook het onderwijs vervolgens actueel c.q. up-to-date te houden. Het spreekt voor zich dat niet op korte termijn aan alle randvoorwaarden voldaan kan worden. De, in samenwerking met voornamelijk Nederlandse onderwijsinstituten, gestarte (na-/bij-)scholingsactiviteiten op het gebied van management- en onderwijskundige vaardigheden, wordt gecontinueerd. Zoals bekend heeft elke vernieuwing c.q. updaten van onderwijswetgeving een lange loop, voordat deze definitief rond is. Dat wil niet zeggen dat terwijl dit in het proceduretraject zit, ondertussen niet verder gewerkt wordt aan de overige, geheel dan wel deels hiervan, afhankelijke voorwaarden.

4.3 Resultaten

Met bovengenoemde doelstelling wordt de verhoging van de scholingsgraad van de beroepsbevolking en daarmee de verhoging van de groeikansen van de Arubaanse werknemer, nagestreefd. De specifieke resultaten die aan het einde van dit programma verwacht worden zijn:

1. Het EPI zal per 2004 over een adequate huisvesting en inrichting beschikken, waardoor de sectoren horeca, economie, DGO en techniek van alle faciliteiten zoals informatietechnologie, sportfaciliteiten en administratie gezamenlijk gebruik zullen kunnen maken en waardoor een efficiënter gebruik van de middelen wordt bereikt. Tevens zal er een aangenaam leerklimaat voor zowel de studenten, als voor het personeel worden geschapen, welk de studiemotivatie en het rendement zal verhogen. Door het curriculum te vernieuwen en aan te passen aan de ontwikkelingen in het bedrijfsleven, zal het middelbaar beroepsonderwijs ook beter afgestemd zijn op de arbeidsmarkt.

2. De doelgroepen die als kansarmen worden gedefinieerd, zullen toegang krijgen tot alle onderwijsvoorzieningen. Hierbij wordt vooral aandacht geschonken aan het alfabetiseringsproces, de maatschappelijke integratie, het elimineren van taalbarrières, het intercultureel onderwijs, en een volwaardige participatie in het onderwijs. Ieder kind en volwassene zal een maximaal rendement uit het onderwijs kunnen halen en zijn maximale capaciteit ontplooien zonder enige barrières. Dit proces is een langlopend proces, welk niet binnen dit programma afgerond zal zijn. Wel zal de binnen dit programma gelegd worden.

4.4 Activiteiten

De voornaamste activiteiten te realiseren binnen dit programma worden hieronder aangegeven:

a. De voltooiing van het volledige EPI-project;
b. De invoering van de NVT methode i.s.m. de Antillen NTU;
c. Taalplanningsprojecten, met name op het gebied van de corpusplanning;
d. (Na) scholingsprogramma's op het gebied van het Papiamento en onderwijs in het Papiamento.

4.5 Logical Framework: Onderwijs

LF – doelst. / resultaten / projecten	Indicatoren	Bronnen	Aannames/voorwaarden
Ontwikkelingsdoelstelling Verhoging van de maatschappelijke weerbaarheid van de Arubaanse bevolking.	• Geschooldheidgraad van de Arubaanse (beroeps-)bevolking	• CBS Censo 2000 • CBS Labor Force Survey	• Nieuwe wettelijke regeling voor onderwijs • Politieke bereidwilligheid om te werken aan de doorgaande lijn v.w.b. de onderwijsvernieuwing
Programmadoelstelling 1 Uitbouw en flexibilisering van het beroepsonderwijs, in casu de bouw en inrichting van het Colegio EPI	• Het aantal afgestudeerde middelbaar beroepspersoneel afgestemd op het bedrijfsleven • Instroom leerlingen tot het MBO	• Projectenbureau EPI	• Beschikbaarheid van fondsen voor de aanvang van de bouwactiviteiten • De overheid draagt zorg voor de verdere ontwikkeling van de curriculumontwikkeling voor het MBO
Resultaat 1.1 Schoolgebouw EPI in gebruik per 2004	• Programma van eisen voor de bouw en inrichting van het Colegio EPI te Sero Blanco	• Projectenbureau EPI	• Uitbouw en flexibilisering van het MBO wordt gefinancierd middels de reguliere begroting
Project 1 Constructie schoolgebouw EPI			
Programmadoelstelling 2 Aanvullende voorzieningen voor kansarmen	• Onderwijsrendement van de specifieke doelgroep, in termen van zittenblijven, drop-out en doorstroom van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs	• Directie Onderwijs: onderwijsgegevens • Directie Arbeid, arbeidsmarktgegevens	• Nieuwe regelgeving voor het onderwijs
Resultaat 2.1 • Ondersteunende maatregelen voor anderstaligen in het huidige onderwijssysteem en in de huidige onderwijssituatie • Ondersteunende maatregelen voor drop-outs in het huidige onderwijssysteem en in de huidige onderwijssituatie	• Beschikbaarheid en bereikbaarheid van de voorzieningsprogramma's (aantal scholen, studenten, ondersteunende maatregelen). • Onderwijsrendement van de anderstaligen per taal/interventiegroep • Onderwijs- en arbeidsmarktparticipatie van (voormalige) drop-outs	• Directie Onderwijs, sectie Onderwijsstatistiek, onderwijsgegevens • Directie Arbeid: arbeidsmarktgegevens	

LF – doelst. / resultaten / projecten	**Indicatoren**	**Bronnen**	**Aannames/voorwaarden**
Projecten/activiteiten 2.1 Incorporatieprogramma's voor 4-12 jarigen, waaronder PRISMA [11] Incorporatieprogramma's voor 12-16 jarigen waaronder STER Opvangprogramma's voor leerplichtige drop-outs, IDEA [12]			
Resultaat 2.2 Voorbereidende activiteiten afgerond t.b.v. een nieuw taalbeleid, met name de invoering van het Papiamento als instructietaal in het nieuwe basisonderwijs	1. Ontwikkelde beleidsdocumenten, trainingen, programma's en producten t.b.v. het nieuwe taalbeleid 2. Verbeterd onderwijsrendement op de langere termijn	3. Directie Onderwijs, PRIEPEB, IPA, NTU	Invoering Papiamento als basistaal wordt geformaliseerd in de onderwijswetgeving
Projecten/activiteiten 2.2 Nieuwe NVT [13] methode i.s.m. de Antillen en NTU Taalplanningprojecten, met name op het gebied van de corpusplanning (Na)scholingsprogramma's op het gebied van het Papiamento en onderwijs in het Papiamento			

[11] PRISMA en STER zijn programma's Nederlands voor anderstaligen. PRISMA is op dit moment een pilot uitgevoerd in 5 scholen. Het is de bedoeling dat het met FDA financiering zal worden uitgebreid naar het totale aantal (33) scholen. STER is nog in de ontwikkelingsfase en zal ook op een aantal scholen voor voorgezet onderwijs worden ingevoerd.

[12] IDEA is een stichting werkzaam op het gebeid van non-formal Vocational Education and Training.

[13] Nederlands als Vreemde Taal

4.6 Evaluatie en monitoring

In het kader van het meerjarenprogramma 2001 – 2005 dient de monitoring en evaluatie op de volgende momenten plaats te vinden:

Interne monitoring[14]: met name de aspecten van de implementatie teneinde de direct betrokkenen te informeren omtrent de voortgang van de implementatie

Externe monitoring: de algemene voortgang van het programma wordt bekeken vanuit het institutioneel raamwerk waarin dit programma is ingebed (de nota's *Op afstand verbonden, FDA – rapporten, overheidsbegrotingen e.a.*). Deze vorm van monitoren wordt uitgevoerd door de FDA, de overheden van Aruba en Nederland en andere niet direct betrokken organisaties, teneinde de voortgang van het programma aan supervisie te onderwerpen.

Eind evaluatie: aan het einde van het programma neemt een evaluatie plaats teneinde de effectiviteit en efficiency t.a.v. de activiteiten na te gaan. Hieruit resulteren lessen voor de toekomst en kunnen aanbevelingen voor de volgende programma's geformuleerd worden. De haalbaarheid en duurzaamheid van het programma wordt ook in deze evaluatie nagegaan.

4.7 Investeringen 2001 – 2005

[14] Monitoring: documentatie van het implementatieproces waardoor management besluiten makkelijker plaats kunnen vinden en aanpassingsactiviteiten plaats kunnen vinden, gebaseerd op ervaring en feedback.

5 Beschikbare middelen en bestedingen

In het kader van het meerjarenprogramma 2000-2005 zijn Hfl. 135 miljoen en Afl. 45 miljoen beschikbaar. Van het totaal bedrag zijn reeds Hfl. 22 miljoen en Afl. 3 miljoen ter beschikking gesteld voor het jaar 2000. Het resterend bedrag wordt in het meerjarenprogramma 2001-2005 onder de vier prioriteitssectoren verdeeld.

De financiële planning van het meerjarenprogramma 2002-2005, is aangepast vanwege de introductie van de Euro.

Per 1 januari 2002 is de Euro officieel als betaalmiddel in de Europese Unie geïntroduceerd. Hierdoor worden vanaf deze datum geen Hfl. meer gebruikt en wordt de Nederlandse begroting ook in Euro's gepresenteerd.

In het meerjarenprogramma 2001-2005 wordt in tabel 5.1 een overzicht gegeven van de geplande projecten en de ramingen van de respectievelijke uitgaven per jaar. Door de invoering van de Euro is uitgegaan van 1 Euro = 2,20371 Hfl en van 1 Euro = 1.70 Afl. Hierdoor ontstaat er een groot tekort in de financiering van de geplande projecten. De aangepaste planning is tevens gebaseerd op een meer realistische uitvoering van de projecten, in acht nemende de nodige tijd voor voorbereiding van de projecten.

5.1 Prioriteiten

Het beschikbaar bedrag voor de periode 2001-2005 is Afl. 161.052 miljoen, waarvan reeds Afl. 19,2 miljoen voor het jaarprogramma 2000 is toegewezen. Hier valt op te merken dat voor de eerste jaren de activiteiten concreter zijn geformuleerd dan voor latere jaren. Alle projecten zijn prioriteit en passen binnen de beschikbare middelen van de voorgestelde prioriteitssectoren.

Vanaf 2002 wordt Afl. 2.8 miljoen gereserveerd voor de NGO's en Afl. 300.000 voor de financiering van technische samenwerking voor de voorbereiding van projecten welke aan derden wordt uitbesteed. Tevens zijn de jaarlijkse kosten van de FDA geraamd op Afl. 1.5 miljoen.

De FDA zal de beschikbare gelden op termijndeposito's beleggen en de rente wordt gebruikt ter financiering van projecten. Deze inkomsten zijn hier niet meegerekend.

De bedragen in tabel 5.1 moeten als voorlopige cijfers beschouwd worden, gezien het feit dat in vele gevallen geen concrete projectvoorstellen beschikbaar zijn, maar slechts projectideeën.

5.2 Relatie met overheidsinvesteringen

De beschikbare middelen van de FDA zijn aanvullend op de middelen uit de landsbegroting. De vier prioriteitsectoren ontvangen behalve middelen uit de begroting van Aruba ook andere vormen van financiering voor de activiteiten die bijdragen aan de ontwikkelingsdoelstellingen. In het aangepaste National Development Plan (NDP) 2002-2006 zullen de investeringsbedragen worden aangegeven, die op de begroting van Aruba drukken alsmede de bedragen die commercieel worden gefinancierd.

6 De relatie tussen de Jaarprogramma's en het Meerjarenprogramma 2001-2005

6.1 Logframe Meerjarenprogramma: een vast en een variabel gedeelte

De overgang, in de ontwikkelingssamenwerkingsrelatie tussen Aruba en Nederland van project- naar programmafinanciering, heeft de volgende gevolgen.

Het jaarprogramma is gekoppeld aan het meerjarenprogramma. In het meerjarenprogramma zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:
- De doelstelling van de samenwerking tussen Aruba en Nederland, die luidt: de verhoging van de zelfredzaamheid van Aruba;
- De ontwikkelingsdoelstelling van elk van de vier sectoren op welke de samenwerking gebaseerd is, n.l. de gezondheidszorg, het onderwijs, de duurzame economische ontwikkeling en de kwaliteit van bestuur;
- De programmadoelstellingen, welke zijn afgeleid van de ontwikkelingsdoelstelling van elk van de vier sectoren.

Deze doelstellingen, met welke alle partijen, betrokken bij de samenwerking geacht worden akkoord te zijn gegaan, veranderen niet in de periode tot en met 2005 (zie figuur 1: Meerjarenprogramma Logframe, en Figuur 2: Bovenkant Logframe Meerjarenprogramma). Pas in 2005 zouden de partijen weer kunnen overwegen om deze doelstellingen aan te passen.

Daarentegen is het, wel denkbaar dat de ontvangende partij in de uitvoeringsfase van het meerjarenprogramma veranderingen in de programma-*resultaten* voorstelt. Deze veranderingen kunnen gewenst zijn in het licht van voortdurend veranderende (politieke, financiële, economische en sociale) omstandigheden of door gewijzigde inzichten. De voorwaarde waaraan deze veranderingen moeten voldoen, is dat zij leiden tot een effectievere bijdrage aan de geformuleerde doelstellingen "boven de streep" (zie figuren 1 en 2) en dat zij gerealiseerd kunnen worden binnen de budgettaire grenzen die in het programmafinancieringsprotocol zijn vastgesteld.

De voorstellen tot veranderingen worden door Aruba tijdens het jaarlijkse bestedingsoverleg, of tussentijds ter sprake gebracht.
De rol van de donor is om "boven de streep" in de gaten te houden of het meerjarenprogramma daadwerkelijk aan haar doelstellingen tegemoetkomt, afgaande op FDA- en evaluatierapporten. "Onder de streep" beperkt haar rol zich tot het monitoren van de voortgang van het programma.

6.2 De rol van de Fondo Desaroyo Aruba (FDA)

De FDA beoordeelt projectdossiers conform de richtlijnen zoals aangegeven in de "Handleiding Projectformulering en –beoordeling". Ook dient de FDA een oordeel uit te spreken over de vraag in hoeverre een bepaald project daadwerkelijk bij zal dragen aan het behalen van het *Programmaresultaat*. In het kader van de bilaterale programmafinanciering heeft Nederland deze beoordeling aan de FDA uitbesteed. Het doel van Nederland is immers om de projecten niet meer te beheren, maar het meerjarenprogramma op hoofdlijnen te volgen.

In de uitvoeringsfase van de projecten speelt de FDA een toezichthoudende en monitorende rol. Voor wat betreft de *performance monitoring* beperkt die rol zich tot het vaststellen van het (al dan niet) behalen van de direkte *project*-resultaten, d.w.z. of het project volgens het projectdossier is uitgevoerd. Na oplevering van het project houdt de monitorende rol van de FDA. Op het antwoord op de vraag of een project inderdaad heeft bijgedragen aan het behalen van het *programma*-resultaat, wordt verkregen door externe monitoring/evaluatie (zie Meerjarenprogramma, hfst. 4.6).

6.3 Evaluatie

De vraagstelling of de uitgevoerde projecten voldoende hebben bijgedragen aan de diverse *programmaresultaten,* alsmede aan de hoger gelegen *programmadoelstellingen* wordt in de regel overgelaten aan externe evaluatoren. Gelet op het feit dat de eerste uitvoeringsperiode van het meerjarenprogramma betrekkelijk kort zal zijn (2003-2005), zullen wij voorstellen zulks op een minder formele wijze te organiseren zodat zij direct aansluit op de tussentijdse reflectie in 2005.

Figuur 2 geeft voor de periode 2001-2005 de geherformuleerde doelstellingen van het meerjarenprogramma aan. De indicatoren met welke het behalen van de doelstellingen gemeten kan worden, staan vermeld in het document “Logframes en indicatorensheets” welke een annex is van het meerjarenprogramma. Het jaarprogramma bevat een korte beschrijving van de projecten die “onder de streep” (zie figuur 1) tot de (eveneens in het meerjarenprogramma geformuleerde) *programma-resultaten* leiden en een jaarbegroting.

De bovenbeschreven procedure met betrekking tot de uitvoering van het meerjarenprogramma betekent een ingrijpende verandering ten aanzien van planning, financiering, management, monitoring en evaluatie van projecten. Met een gedegen formulering van het meerjarenprogramma, inclusief indicatoren met begin- en streefwaarden en monitoringscriteria waar mogelijk, het jaarprogramma gekoppeld aan het meerjarenprogramma en de door de FDA beoordeelde projectdossiers, zijn ons insziens adequate instrumenten geschapen om aan de nieuwe vorm van ontwikkelingssamenwerking inhoud te geven.

6 De relatie tussen de Jaarprogramma's en het Meerjarenprogramma 2001-2005

6.1 Logframe Meerjarenprogramma: een vast en een variabel gedeelte

De overgang, in de ontwikkelingssamenwerkingsrelatie tussen Aruba en Nederland van project- naar programmafinanciering, heeft de volgende gevolgen.

Het jaarprogramma is gekoppeld aan het meerjarenprogramma. In het meerjarenprogramma zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:
- De doelstelling van de samenwerking tussen Aruba en Nederland, die luidt: de verhoging van de zelfredzaamheid van Aruba;
- De ontwikkelingsdoelstelling van elk van de vier sectoren op welke de samenwerking gebaseerd is, n.l. de gezondheidszorg, het onderwijs, de duurzame economische ontwikkeling en de kwaliteit van bestuur;
- De programmadoelstellingen, welke zijn afgeleid van de ontwikkelingsdoelstelling van elk van de vier sectoren.

Deze doelstellingen, met welke alle partijen, betrokken bij de samenwerking geacht worden akkoord te zijn gegaan, veranderen niet in de periode tot en met 2005 (zie figuur 1: Meerjarenprogramma Logframe, en Figuur 2: Bovenkant Logframe Meerjarenprogramma). Pas in 2005 zouden de partijen weer kunnen overwegen om deze doelstellingen aan te passen.

Daarentegen is het, wel denkbaar dat de ontvangende partij in de uitvoeringsfase van het meerjarenprogramma veranderingen in de programma-*resultaten* voorstelt. Deze veranderingen kunnen gewenst zijn in het licht van voortdurend veranderende (politieke, financiële, economische en sociale) omstandigheden of door gewijzigde inzichten. De voorwaarde waaraan deze veranderingen moeten voldoen, is dat zij leiden tot een effectievere bijdrage aan de geformuleerde doelstellingen "boven de streep" (zie figuren 1 en 2) en dat zij gerealiseerd kunnen worden binnen de budgettaire grenzen die in het programmafinancieringsprotocol zijn vastgesteld.

De voorstellen tot veranderingen worden door Aruba tijdens het jaarlijkse bestedingsoverleg, of tussentijds ter sprake gebracht.
De rol van de donor is om "boven de streep" in de gaten te houden of het meerjarenprogramma daadwerkelijk aan haar doelstellingen tegemoetkomt, afgaande op FDA- en evaluatierapporten. "Onder de streep" beperkt haar rol zich tot het monitoren van de voortgang van het programma.

6.2 De rol van de Fondo Desaroyo Aruba (FDA)

De FDA beoordeelt projectdossiers conform de richtlijnen zoals aangegeven in de "Handleiding Projectformulering en –beoordeling". Ook dient de FDA een oordeel uit te spreken over de vraag in hoeverre een bepaald project daadwerkelijk bij zal dragen aan het behalen van het *Programmaresultaat*. In het kader van de bilaterale programmafinanciering heeft Nederland deze beoordeling aan de FDA uitbesteed. Het doel van Nederland is immers om de projecten niet meer te beheren, maar het meerjarenprogramma op hoofdlijnen te volgen.

In de uitvoeringsfase van de projecten speelt de FDA een toezichthoudende en monitorende rol. Voor wat betreft de *performance monitoring* beperkt die rol zich tot het vaststellen van het (al dan niet) behalen van de direkte *project*-resultaten, d.w.z. of het project volgens het projectdossier is uitgevoerd. Na oplevering van het project houdt de monitorende rol van de FDA. Op het antwoord op de vraag of een project inderdaad heeft bijgedragen aan het behalen van het *programma*-resultaat, wordt verkregen door externe monitoring/evaluatie (zie Meerjarenprogramma, hfst. 4.6).

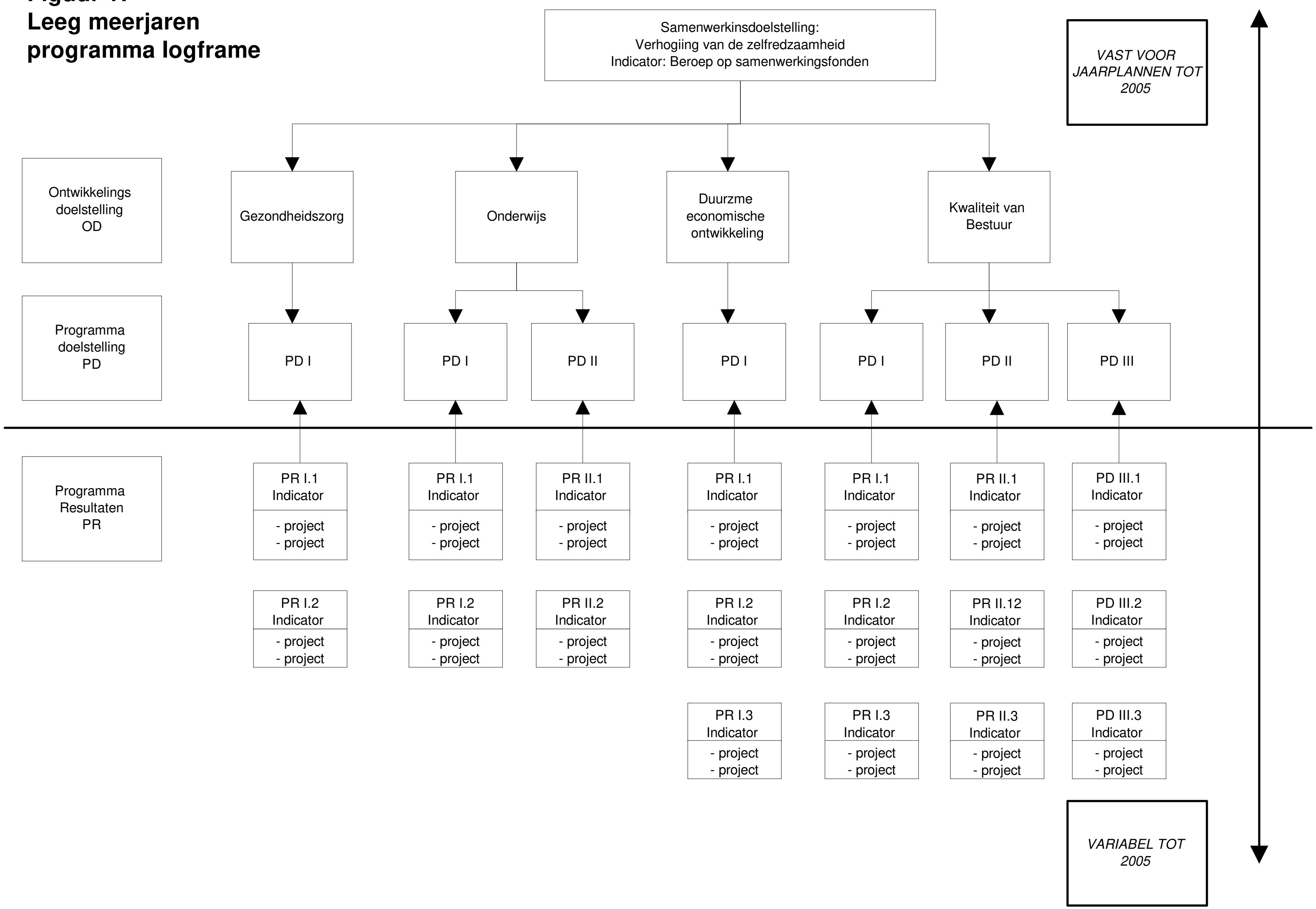
6.3 Evaluatie

De vraagstelling of de uitgevoerde projecten voldoende hebben bijgedragen aan de diverse *programmaresultaten,* alsmede aan de hoger gelegen *programmadoelstellingen* wordt in de regel overgelaten aan externe evaluatoren. Gelet op het feit dat de eerste uitvoeringsperiode van het meerjarenprogramma betrekkelijk kort zal zijn (2003-2005), zullen wij voorstellen zulks op een minder formele wijze te organiseren zodat zij direct aansluit op de tussentijdse reflectie in 2005.

Figuur 2 geeft voor de periode 2001-2005 de geherformuleerde doelstellingen van het meerjarenprogramma aan. De indicatoren met welke het behalen van de doelstellingen gemeten kan worden, staan vermeld in het document "Logframes en indicatorensheets" welke een annex is van het meerjarenprogramma. Het jaarprogramma bevat een korte beschrijving van de projecten die "onder de streep" (zie figuur 1) tot de (eveneens in het meerjarenprogramma geformuleerde) *programma-resultaten* leiden en een jaarbegroting.

De bovenbeschreven procedure met betrekking tot de uitvoering van het meerjarenprogramma betekent een ingrijpende verandering ten aanzien van planning, financiering, management, monitoring en evaluatie van projecten. Met een gedegen formulering van het meerjarenprogramma, inclusief indicatoren met begin- en streefwaarden en monitoringscriteria waar mogelijk, het jaarprogramma gekoppeld aan het meerjarenprogramma en de door de FDA beoordeelde projectdossiers, zijn ons insziens adequate instrumenten geschapen om aan de nieuwe vorm van ontwikkelingssamenwerking inhoud te geven.

Figuur 1:
Leeg meerjaren programma logframe

Figuur 2:
Bovenkant Logframe Meerjarenprogramma 2001 - 2005

